

CENTRUM FÖR
NATURVÄGLEDNING

A large, abstract watercolor illustration in shades of yellow, green, and blue, featuring various organic shapes and patterns that suggest natural elements like leaves, flowers, and birds. The illustration is set against a white background and is partially obscured by a dark green diagonal band at the bottom.

Naturvägledning i Sverige 2022

– nuläge och framtidsperspektiv

Tove Berg, Per Bengtson, Eva Sandberg

SLU Centrum för naturvägledning | December 2022

Naturvägledning i Sverige 2022

– nuläge och framtidsperspektiv

Tove Berg	SLU, Centrum för naturvägledning
Per Bengtson	SLU, Centrum för naturvägledning
Eva Sandberg	SLU, Centrum för naturvägledning

Utgivare:	Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för naturvägledning
Utgivningsår:	2022
Utgivningsort:	Uppsala
ISBN:	978-91-8046-786-5
Omslagsbild:	Ida Wendt
Nyckelord:	Naturvägledning, naturguidning, friluftsliv, friluftspolitik

Förord: Naturvägledning handlar om kommunikation

Naturvägledning är kommunikation. Berättelser och samtal som hjälper oss tillsammans att upptäcka och fascineras av allt det liv som pågår mellan urberg och lufthav. Träd och mossor, fotosyntes och cellandning, storlom och blåstång, flyttande fåglar och vårens vitsippor som väntar under ett snötäcke. Men också om hur människan påverkat och format de natur- och kulturlandskap vi är del av, och att de val vi gör idag kommer att påverka hur de ser ut och fungerar i morgon. Att röra sig varsamt och med omsorg i tid och rum. Att inte störa och inte förstöra.

Naturvägledningen strävar efter att underlätta för människor att uppleva och utveckla sin egen relation till, känsla för och kunskap om natur- och kulturlandskap. Men också att bidra till breda mål som engagemang för och delaktighet i naturvård, till dialog och reflektion, folkhälsa och utveckling av naturturism. Naturvägledning rymmer flera angränsande begrepp som guidning, naturinformation, utomhuspedagogik och kulturarvspedagogik. I den definition som togs fram av Nordiska ministerrådet 1990 betonades att naturvägledning bidrar till ”känsla för och kunskaper om naturen” (Nordiska ministerrådet, 1990, s 9) samt att naturvägledning har syfte som går utöver att enbart förmedla fakta. Utövare idag lyfter ofta fram betydelsen av förstahandsupplevelser av natur i natur. Metoder kan vara en guidad tur eller annan aktivitet utomhus, en skylt eller en interaktiv webbsida.

De allra flesta naturvägledare beskriver sin verksamhet som en del i lärande för hållbar utveckling, med en ambition att genom upplevelser bidra till kunskap, uppskattning och delaktighet, att påverka beteenden hos besökare i natur eller deras engagemang för natur i ett vidare perspektiv. Naturvägledningens bredd reflekteras i var naturvägledare är verksamma – hos kommuner, länsstyrelser, på naturum, naturskolor och skolor, i föreningslivet, på museer och inom företag och naturturism. Naturvägledning pågår i alltifrån tätortsnära mångbrukad natur till skyddad natur långt från städerna.

Med den här rapporten vill vi belysa hur naturvägledning beskrivs av utövare idag, men också fånga trender, utmaningar och möjligheter framöver. Vi hoppas att rapporten bidrar till samtal om hur vi kan förstå och stärka naturvägledning i Sverige som del i arbetet med att utveckla naturvård och friluftsliv.

Eva Sandberg, föreståndare SLU Centrum för naturvägledning

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	10
1.1. Framtidstrender med relevans för naturvägledning	13
2. Kommunernas arbete med naturvägledning.....	17
2.1. Bearbetning av data från "Sveriges friluftskommun".....	17
2.2. Naturvägledning i kommunerna – en överblick.....	19
2.3. Naturvägledning i kommunerna – sju teman	20
Tema 1: Hitta ut i naturen.....	21
Tema 2: Nya metoder för naturvägledning	22
Tema 3: Guidade turer i natur- och kulturmiljö	23
Tema 4: Kultur i naturen.....	24
Tema 5: Naturvägledning kombinerad med aktivitet	25
Tema 6: Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga	26
Tema 7: Naturvägledning riktad till nyanlända.....	28
3. Länsstyrelsernas arbete med naturvägledning	30
3.1. Bearbetning av data från länsstyrelserna	30
3.2. Länsstyrelsernas arbete med naturvägledning – sex teman	31
Tema 1: Hitta ut i naturen.....	32
Tema 2: Guidade turer i natur- och kulturmiljö	32
Tema 3: Slitage och hållbara naturbesök	33
Tema 4: Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga	34
Tema 5: Naturvägledning riktad till nyanlända.....	35
Tema 6: Hälsa och välmående som ett motiv för naturvägledning	35
4. 155 naturvägledare om framtiden.....	37
4.1. Respondenternas roll och arbete med naturvägledning	38
4.2. Syftet med naturvägledning och var den behöver stärkas	39
4.3. Trender som påverkar naturvägledning i framtiden	42
4.4. Var naturvägledning saknas idag.....	44
4.5. Styrkor, svagheter, möjligheter och hot för naturvägledning i Sverige	46
Vilka styrkor ser du för naturvägledning i Sverige idag?	46
Vilka svagheter ser du för naturvägledning i Sverige idag?	47

Vilka möjligheter ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?	49
Vilka hot ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?	50
4.6. Centrala aktörer i naturvägledningens utveckling	51
4.7. Framtidsvisioner, vägen dit, och CNV:s roll	52
Hur ser din framtidsvision ut för naturvägledning i Sverige inför 2030?	52
Vad är viktigast att göra för att nå dit?	54
Vad kan CNV göra att bidra till utvecklingen?	54
5. Slutsatser	56
5.1. Centrala slutsatser från rapporten	56
5.2. Vad kan vi ta med oss från detta i framtiden? – CNV:s reflektioner	60
6. Referenser	62
7. Bilagor	64
Tack	68

Sammanfattning: Nuläge och framtidsspaning

I den här rapporten presenteras en nulägesbeskrivning av naturvägledning i Sverige samt utmaningar och möjligheter när vi blickar framåt. Rapportens första del fokuserar på naturvägledning hos kommuner och länsstyrelser och hur naturvägledning kommer in i deras arbete idag. Granskningarna tar sin grund i Naturvårdsverkets enkäter om kommuners och länsstyrelserns arbete för att nå friluftsmålen, åren 2019–2022. Genom en tematisk analys söker vi efter trender i deras strategier, metoder och motiv till naturvägledning. Denna nulägesbeskrivning behandlar alltså naturvägledning som sker genom kommuner och länsstyrelser och omfattar inte naturvägledning som andra aktörer utövar och organiserar.

Den andra delen av rapporten består av en framtidsspaning om naturvägledning i Sverige. Den tar sin grund i en enkätundersökning som gick ut till SLU Centrum för naturväglednings (CNV:s) sändlista i juni 2022. I sändlistan ingår inte bara naturvägledare inom kommun och länsstyrelse, utan även personer som jobbar med naturvägledning på andra ställen, till exempel inom ideella organisationer, företag, myndigheter och besökscenter. Enkäten besvarades av 155 personer och syftade till att ta del av naturvägledares egna tankar om vilka trender och aktörer som kan påverka naturvägledning framöver, var naturvägledning behövs, och hur naturvägledning kan stärkas.

Rapporten pekar på ett antal centrala slutsatser. I nulägesbeskrivningen framkommer ett stort fokus på naturvägledningens roll för att främja hållbara naturbesök, i en situation där ett högt besöksstryck på många platser inneburit ökat slitage. Kopplingen mellan hälsa och naturvistelse tar också en central plats och återkommer som ett motiv för naturvägledning idag, särskilt i länsstyrelsernas arbete. I kommunernas arbete finns en växande trend kring kulturupplevelser i naturen, vilket öppnar för nya sätt att vistas i natur- och kulturmiljöer. Det kan eventuellt även locka nya grupper som inte är lika vana att ta sig ut i naturen. För både kommuner och länsstyrelser finns också en tendens att naturvägledning ökat något under de fyra år som nulägesbeskrivningen omfattar.

I framtidsspaningen ger enkäten resultaten att (1) en svagare relation till naturen, samt (2) klimat- och naturkrisen betraktas som de viktigaste omvärldstrenderna som påverkar naturvägledningens framtid. Enkäten visar också att de som svarat tycker att naturvägledning behöver stärkas i skolan, i tätorter samt i vården. Men också på

att det finns ett behov av att försöka nå de ”inte redan frälsta”, genom att nå ut med naturvägledning till en bredare skara. En större distans till naturen, både mentalt och fysiskt, samt en minskande kunskap om allemansrätten betraktas som både risker och motiv för naturvägledning i framtiden. Till sist lyfts ett växande intresse för utomhusvistelse och friluftsliv som en trend där naturvägledning kan och bör spela en viktig roll.

Naturvägledning är en del av friluftspolitiken men också ett område i sin egen rätt. Det inbegriper en central folkbildningsidé som motiverar naturvägledare liksom många aktörer i friluftslivet. För att naturvägledning ska nå sin fulla potential – både inom friluftsarbetet och generellt för att stärka relationen till och stöd för vård av natur- och kulturmiljöer – behöver området stärkas och utvecklas både i arbetet med framtidens friluftsliv och naturvård. Naturvägledning har potential att vara en viktig del i arbetet med de friluftspolitiska målen, men också för att genomföra de nationella och internationella miljö- och hållbarhetsmålen. Naturvägledning kan bidra till en djupare kunskap och starkare känsla för natur och människan som del av naturen och till engagemang för naturvård. Sammantaget ger denna rapport en tydlig bild av naturvägledningens betydelse i Sverige och att den behöver stöttas och vidareutvecklas i samarbete mellan många aktörer i samhället. Med fokus på upptäckarglädje och inspiration kan naturvägledning bidra till att skapa delaktighet, engagemang och omsorg för vår gemensamma livsmiljö och alla som lever här.

Nyckelord: Naturvägledning, naturguidning, friluftsliv, friluftspolitik

Abstract

This report aims to describe the current state of nature interpretation in Sweden and address trends and challenges influencing the future of nature interpretation. The first part of the report investigates the methods and strategies through which municipalities and county administrative boards work with nature interpretation today. A thematic analysis is carried out striving to capture trends within these strategies, methods, and motives. This first part is based on data from the Swedish Environmental Protection Agency, retrieved from their annual survey on how municipalities and county administrative boards work towards the political goals on outdoor recreation. Survey results from the period 2019-2022 are used here. Consequently, the investigation constituting the first part of this report focuses only on nature interpretation organized by municipalities and county administrative boards, and does not touch upon the many other arenas where nature interpretation is carried out.

The second part of the report aims to trace out trends and implications for nature interpretation in the future. This part is based on a survey which was distributed in June 2022 to the send-list of SLU *Centrum för naturvägledning* (CNV). The survey received 155 responses from people who work with nature interpretation in different ways, for instance within municipalities, smaller companies, museums or visitor centers. The survey aimed to collect thoughts and opinions of people working with nature interpretation - on which trends and actors they deem central to nature interpretation, where it is deemed particularly needed, and how it can be strengthened.

The report points at a number of central conclusions. The first part concludes that different types of solutions for more sustainable forms of nature interaction are receiving an increased focus, due to large visitor pressure in many nature areas. The positive connection between wellbeing and outdoor activities is also a reoccurring motive for nature interpretation, especially in the work of the county administrative boards. For the municipalities, there is a growing trend of arranging cultural activities and events outdoors, opening for new kinds of interactions with natural environments. This could attract new groups of people to spend time in nature. For both municipalities and county administrative boards, there is a tendency of more activities related to nature interpretation during 2019–2022.

In the second part, the survey demonstrates that a weaker relationship with nature among larger groups in society, together with the climate crisis, are believed

to be two major trends affecting the future of nature interpretation. The survey furthermore points to a perception that nature interpretation needs to be promoted in schools, in urban environments, and within the healthcare system. But also, that there is a need to communicate the methods and goals of nature interpretation beyond the crowd which is already interested and knowledgeable about its objectives. The survey also points to that an increased distance to nature, both physically and mentally, combined with a decreasing awareness of the right of public access in Sweden, are trends which could negatively influence the opportunities for nature interpretation in the future. At the same time, these trends are also seen as major motives for why nature interpretation is needed. Additionally, a growing interest for outdoor activities constitutes a trend in which nature interpretation has an important role to play.

Lastly, nature interpretation is part of the political goals on outdoor recreation, but it is also a practice in its own right. It is guided by an idea of “folkbildning”, allowing people to learn about nature while building relationships to these places. This objective guides many people working with nature interpretation and related activities. In order to strengthen nature interpretation in Sweden, there is a need to strengthen and develop nature interpretation in the national work with outdoor recreation. Nature interpretation has potential to play an important part in the strive towards the goals on outdoor recreation, but also more generally in the work towards other national environmental goals, and towards sustainable development at large – through creating stronger relationships to, knowledge about, and engagement towards nature and nature protection.

Keywords: Nature interpretation, nature guiding, outdoor life, political goals on outdoor recreation

1. Inledning

Naturvägledning är en del av friluftslivet och friluftslivspolitikerna i Sverige och i regeringens skrivelse från 2009 konstateras att ”naturvägledning och naturvägledare fyller en viktig funktion för att främja friluftsliv och kunskap om natur- och kulturlandskapet i Sverige”.¹ Naturvägledning är samtidigt ett verktyg för naturvård, för uppfyllande av regionalpolitik, till exempel genom utveckling av naturturism, för de nationella miljömålen, internationella åtaganden och lärande för hållbar utveckling. Det kan också bidra till utomhusbaserat lärande i skolan och annan utbildning, till bevarande och utveckling av kulturarvet samt till folkhälsa och integration.

Med denna rapport överblickar vi trender, utmaningar och möjligheter för naturvägledningens praktik och framtid. Detta görs genom en nulägesbeskrivning av naturvägledning hos kommuner och länsstyrelser, samt genom en framtidsspaning om naturvägledning med utgångspunkt i enkätsvar från 155 personer som på olika sätt arbetar med naturvägledning. Med detta vill vi få bättre underlag för att ställa in kompasskursen för CNV:s kommande uppdrag och strategi. Men också ge ett fördjupat underlag om naturvägledning till den fortlöpande uppföljningen av friluftsmålen.

Naturvägledning kan beskrivas som ett arbetsfält med fokus på upplevelser av natur och kultur i våra landskap – en profession som kräver bred kompetens, lärande, praktik och förmåga till reflektion för att nå sin fulla potential och utvecklas. Naturvägledning kan bidra till positiva upplevelser av och engagemang för natur och miljö hos enskilda naturbesökare, både i skyddad natur och i annan allemansrättsligt tillgänglig natur.

Naturvägledning som fenomen har rötter i upplysningsideal och romantik och har varit en del av arbetet med natur- och kulturmiljövård i Sverige sedan början av 1900-talet. Naturvägledning definierades kopplat till landskaps- och naturvård genom ett nordiskt projekt 1990. Det definierades då på följande sätt:

”Med naturvägledning menas förmedling av känsla för och kunskaper om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till

¹ Skr 2012/13:51, s. 9

*positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället”.*²

Sedan 2008 har SLU Centrum för naturvägledning (CNV) haft Naturvårdsverkets uppdrag att stötta och utveckla naturvägledningens teori och praktik i Sverige. 2009 publicerade CNV rapporten *Naturvägledning i Sverige – en översikt*.³ 2019 publicerades boken *Naturvägledning i Norden – en bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*⁴ i samarbete mellan kollegor i de nordiska länderna. Båda dessa publikationer hade liksom denna en ambition att beskriva naturvägledningens nuläge. Den här rapporten är del i uppdraget Naturvägledning i friluftslivet 2022 från Naturvårdsverket till CNV.

Friluftslivspolitikens portalskrivning utgår från allas möjlighet till naturupplevelser enligt nedan:

*Målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. I förordningen (2010:2008) om statsbidrag till friluftslivorganisationer definieras friluftsliv som vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling. Friluftsliv kan utövas på egen hand eller i organiserad form, grundläggande är att mångfalden ger utrymme för ett personligt val.*⁵

I skrivelsen om mål för friluftspolitiken⁶ finns flera mål som behandlar naturvägledning – bland annat ska utbildningar i naturvägledning och utomhuspedagogik följas upp, och arbetet med naturvägledning i kommuner och länsstyrelser ska öka kontinuerligt.⁷ De två preciseringar där naturvägledning nämns finns dels i avsnittet om tillgänglig natur för alla (4.1) och dels i avsnittet om ett rikt friluftsliv i skolan (4.8). I avsnitt (4.1) skrivs följande:

*Vi anser vidare att naturvägledning och naturvägledare fyller en viktig funktion för att främja friluftsliv och kunskap om natur- och kulturlandskapet i Sverige.*⁸

² Nordiska ministerrådet (1990). Naturvägledning i Norden. s. 9

³ Centrum för naturvägledning (2009). Naturvägledning i Sverige – en översikt

⁴ Nordiska ministerrådet (2019). Naturvägledning i Norden – en bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa

⁵ Skr. 2012/13:51, sidan 3.

⁶ Skr. 2012/13:51.

⁷ Ibid.

⁸ Skr. 2012/13:51, sidan 9.

I preciseringen att följande mål ska följas upp:

Andelen kommuner och länsstyrelser som arbetar med naturvägledning ökar kontinuerlig⁹

I avsnitt 4.8, som behandlar friluftsliv i skolan, uppdras Naturvårdsverket att återkommande redovisa:

kvalificerad fortbildning kring friluftsliv, exempelvis utomhuspedagogik och naturvägledning och hur många som deltar i utbildningen.¹⁰

Dessa skrivelser och målsättningar konstaterar alltså att naturvägledning har en viktig funktion i friluftslivet, att kommuner och länsstyrelser ska arbeta mer med naturvägledning, och att Naturvårdsverket ska följa upp arbetet med naturvägledning. Vad som avses med naturvägledning och vad syftet med det är beskrivs under rubriken skola i skrivelsen framtidens friluftsliv (se bilaga 2) men preciseras inte närmare i målen eller de enkäter som redovisas i denna rapport. Ett antal svarsalternativ i Naturvårdsverkets enkäter, som guidning, utställningar/naturum, naturskolor, utomhuspedagogik o s v fungerar dock indirekt som en definition. Det är bland annat med utgångspunkt i dessa skrivelser och målsättningar som den här rapporten kommit till.

Kapitel 2 och 3 presenterar en nulägesbeskrivning av kommunernas och länsstyrelsernas arbete med naturvägledning – med fokus på genom vilka metoder och strategier som naturvägledning utövas. Kapitlen tar sin utgångspunkt i kommunernas och länsstyrelsernas årliga enkätsvar till Naturvårdsverket, där de rapporterar om sitt arbete med målen för friluftsliv¹¹, och utgår från enkätsvar från åren 2019–2022. Kapitel 2 och 3 sammanställer alltså vad kommuner och länsstyrelser valt att göra inom naturvägledning under åren, vilken typ av projekt de tagit initiativ till, och vilka trender som går att utläsa ur detta. Det är värt att notera att detta inte betyder att all naturvägledning som genomförts redovisas. Sammanställningen baseras på de insatser som kommunerna och länsstyrelserna valt att rapportera som svar på de specifika frågor som ställs. Genomgående i kapitel 2 och 3 lyfts också goda exempel på naturvägledningsinitiativ de tar upp för andra att inspireras av.

I kapitel 4 kompletteras enkätsvaren ovan med resultatet av den enkätundersökning som CNV genomförde i juni 2022, och som skickades ut till CNV:s sändlista. 155 personer besvarade enkäten och kapitlet är en

⁹ Ibid, sidan 9.

¹⁰ Ibid, sidan 28.

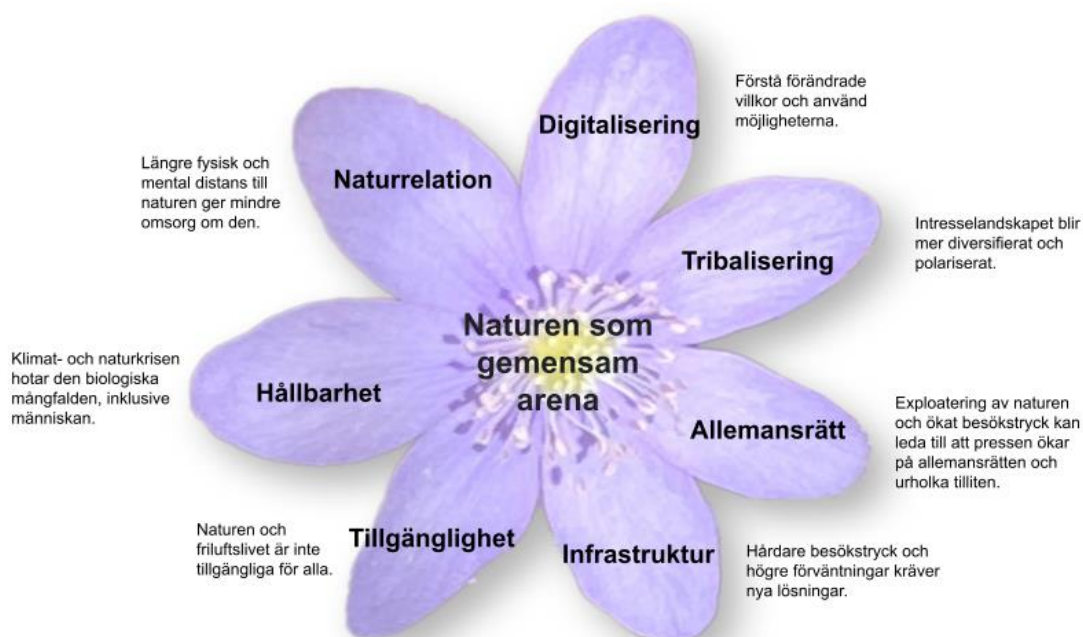
¹¹ Skr. 2012/13:51.

sammanställning av deras synpunkter kring naturvägledningens framtid i Sverige – vilka trender, omvärldsförändringar och aktörer som de bedömer ha betydelse för naturvägledning framåt.

Kapitel 5 går igenom studiens slutsatser, centrala resultat, och vad vi kan ta med oss från detta.

1.1. Framtidstrender med relevans för naturvägledning

Ett underlag för arbetet med den här rapporten och den enkät som ställdes till CNV:s nätverk (kap 4) har varit rapporten ”Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv” som Kairos Future genomförde för Svenskt Friluftsliv 2021.¹² Kairos Futures rapport handlar om friluftsliv i stort, och inte om naturvägledning specifikt. Men utifrån slutsatserna som drogs i rapporten om framtidstrender för friluftslivet har CNV reflekterat över hur dessa kopplar till naturvägledning. Ur rapporten har vi valt ut och bearbetat sju framtidstrender för friluftslivet som också påverkar naturvägledningens framtid. Se figur 1.

Figur 1: Sju trender som påverkar naturvägledningens framtid. Källa: CNV. Med utgångspunkt i de framtidstrender som listas i rapporten ”Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv”, Kairos Future 2021.

¹² Kairos Future (2021). Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv.

I följande stycken beskrivs sju utvalda trender och omvärldsförändringar som påverkar naturvägledningens framtid:

1. Digitalisering – förstå förändrade villkor och använd möjligheterna

Digitaliseringen påverkar alla områden i samhället, även naturvägledning. Utmaningen är att se förändringen och anpassa aktiviteter till nya förväntningar och förutsättningar. Möjligheterna att använda nya kommunikationsvägar för att nå fram till olika målgrupper och skapa kommunikation på deltagarnas villkor är stora. Är människor närvarande på vissa digitala plattformar och sociala medier kan man överväga att vara det med, eller samarbeta med andra aktörer som finns där. Det nya ”hybridlivet”, där gränserna mellan digitalt och den fysiska verkligheten går ihop, är viktigt att förstå.¹³

2. Tribalisering – intresselandskapet blir mer diversifierat och polariserat

Tribalisering innebär att man lyssnar mer på sina vänner och mindre på andra. En trend som beskrivs som resultatet av ”det gemensamma” gradvisa upplösning. Det innebär att det finns färre gemensamma sanningar och gemensamma berättelser. Naturvägledning har potential att överbrygga klyftor i samhället och att medvetet söka upp målgrupper som inte är inkluderade.¹⁴ För att lyckas med det krävs dialog och öppenhet för att förstå olika perspektiv, att lyssna på andras önskemål och ståndpunkter.

3. Allemansrätten – exploatering av naturen och ökat besöksstryck kan leda till att pressen ökar på allemansrätten och urholka tilliten

Exploatering av naturområden, intensivt skogsbruk, med mera, kan leda till att den tillgängliga naturen minskar och belastningen blir högre på vissa naturområden. När fler människor besöker naturen kan det uppstå problem med slitage, störning och bekymmer för markägare. En central fråga för naturvägledningen är att hela tiden utveckla kommunikationen om allemansrätten och att söka breda samarbeten för att nå och inkludera alla berörda.¹⁵ Allemansrätten är inte bara en rättighet utan innebär också en skyldighet att inte störa och inte förstöra. Allemansrätten är en utmaning att kommunicera. För att som naturbesökare riktigt förstå hur man ska anpassa sig och agera i olika situationer behöver man vara på plats i naturen och förstå olika intressen och förutsättningar som kan finnas där. Naturvägledning kan bidra till ökad kunskap om och samtal om allemansrätten på plats i natur. Att skapa förutsättningar för en god dialog mellan olika aktörer, som markägare och besökare, kan leda till ömsesidig förståelse.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Centrum för naturvägledning (2022) Allemansrätten.

4. Infrastruktur – hårdare besökstryck och högre förväntningar kräver nya lösningar

Fler besökare och ökat slitage i naturområden kräver nya lösningar. Bra leder, planering, zoner och naturvägledning kan minska trycket och sprida ut besökare. Separering mellan olika aktiviteter som cykling och vandring likaså. Mer satsningar och kunskap om logistik, kanalisering och kommunikation krävs för att få det att fungera.¹⁶ Förväntningarna på standard ökar också. Det gäller exempelvis toalettbesök, där många inte vill gå på torrdass och saknar kunskap och erfarenhet om att utträta sina behov i naturen och var det är lämpligt.

5. Tillgänglighet – naturen och friluftslivet är inte tillgängliga för alla

Ungefär 20 procent av befolkningen har någon form av funktionsnedsättning. Samhället har en viktig roll att skapa förutsättningar för en god tillgänglighet för alla. Förbättrad tillgänglighet är nödvändigt för vissa, men underlättar för de flesta.¹⁷ Det svåra när man ska tillgängliggöra naturen kan vara att få det att fungera rätt. En bra lösning kan vara att ha en testpatrull som testar tillgängligheten i naturområden.

Urbaniseringen är en annan aspekt av tillgänglighet som också leder till naturbrist. Barns tillgång till vardagsnatur är central för att naturen ska besökas i vardagen. Studier har visat att ett grönområde behöver finnas inom 300 meter från bostaden för att besökas regelbundet i vardagen. Samtidigt upplever över 50 procent av svenska befolkningen att de har längre än 500 meter till sitt närmaste grönområde.¹⁸ Den vardagsnära naturen är avgörande för att många människor ska ha möjlighet att komma ut. Naturvägledningen har en stor potential att bidra till det.

6. Hållbarhet – klimat- och naturkrisen hotar den biologiska mångfalden, inklusive människan

Den senaste IPCC-rapporten från februari 2022¹⁹ har överskuggats av andra världshändelser. I den finns FN:s skarpaste varning hittills om klimatförändringarnas katastrofala påverkan på människor och ekosystem. Lösningarna är många. Det handlar om att agera på en helt ny nivå för att värna biologisk mångfald och alla de ekosystemtjänster vi är så beroende av. I det globala och nationella arbetet med bevarande av biologisk mångfald nås inte de mål som sätts upp. De så kallade Aichi-målen, som utgör en strategisk plan för biologisk mångfald och som har införlivats i Sveriges miljömålsarbete²⁰ revideras under 2022.²¹ Ett av målen där naturvägledning är viktigt, handlar om bred

¹⁶ Naturvårdsverket (2018). Naturvägledning i natur- och kulturområden. Rapport 6846.

¹⁷ Naturvårdsverket (2013). Tillgängliga natur- och kulturområden. Rapport 6562.

¹⁸ Naturvårdsverket (2022). Vardagsnära natur

¹⁹ IPCC (2022). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability

²⁰ Naturvårdsverket (u.å.). Konventionen om biologisk mångfald (CBD).

²¹ Convention on Biological Diversity (u.å.). Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets

kommunikation, medvetenhet och kunskap om hur vi som individer och samhällen kan agera.

7. Naturrelation – längre fysisk och mental distans till naturen ger mindre omsorg om den

Stora grupper i samhället har en svag relation till naturen. Ungefär en tredjedel av befolkningen är friluftaktiv men friluftsutövandet skiljer sig åt mellan olika grupper.²² Distansen till naturen kan dels vara fysisk – att vi lever längre från naturen. Den kan också vara mental – på grund av en rädsla, osäkerhet eller bristande kännedom inför och om naturen. I bland annat USA och Storbritannien argumenterar man för att detta skapar naturbristsymptom, så kallad ”nature-deficit disorder”.²³ Det minskar också förutsättningarna för engagemang för att bevara natur.

²² Folkhälsomyndigheten (2022). Friluftsliv

²³ Louv (2019). What is Nature-Deficit Disorder?

2. Kommunernas arbete med naturvägledning

Det här kapitlet syftar till att ge en nulägesbeskrivning över hur naturvägledning kommer in i kommuners arbete i Sverige idag. Målet är att fånga upp och beskriva vilka former och strategier naturvägledning tar och vilka trender och teman som finns i kommunernas arbete med naturvägledning. Kapitlet ramar in av frågeställningen: *Hur arbetar kommuner med naturvägledning idag?* I form av innehåll, aktiviteter och trender.

2.1. Bearbetning av data från ”Sveriges friluftskommun”

För att ringa in hur kommunerna arbetar med naturvägledning idag har vi använt enkätsvar på Naturvårdsverkets årliga enkätundersökning som ligger till grund för rapporten och utnämningen ”Sveriges friluftskommun”. Granskningen baseras på kommunernas enkätsvar från åren 2019, 2020, 2021 och 2022. Enkäten frågar både om nuläget (exempelvis: *finns det i din kommun avsatta resurser för friluftsliv i den kommunala budgeten?*), samtidigt som andra frågor är tillbakablickande och gäller insatser som genomfördes året innan, exempelvis i enkäten från 2020: *Har din kommun sökt och beviljats medel som gynnar friluftslivet via den lokala naturvårdssatsningen (LONA) och genomfört aktiviteter under 2019?* Svaren reflekterar alltså kommunernas arbete från åren 2018 till 2022. Vi har sökt svar på i vilken omfattning, i vilka sammanhang och på vilka sätt naturvägledning kommer upp i deras arbete. Målet är att göra ett nedslag i kommunernas arbete med naturvägledning idag, med utgångspunkt från svaren 2019 till 2022. Naturvårdsverkets enkät handlar till största del om kommunernas arbete med friluftsliv. I detta kommer också naturvägledning in, i och med att naturvägledning inkluderas av regeringen i målen för friluftslivspolitikerna. I friluftsskrivelsen²⁴ lyfts naturvägledning som en viktig funktion för att öka tillgängligheten till friluftsliv och ett mål i arbetet med tillgänglig natur är att ”andelen kommuner och länsstyrelser som arbetar med naturvägledning ökar kontinuerligt”.²⁵ En fråga i enkäten handlar därför direkt om naturvägledning. Där får kommunerna svara på om de arbetar med naturvägledning och i så fall med vilka metoder. Utöver

²⁴ Skr. 2012/13:51

²⁵ Ibid, s. 9

det har de varje år haft möjlighet att lämna information om goda exempel på arbete mot de friluftspolitiska målen som genomförts i kommunen. Vi har gått igenom beskrivningarna av goda exempel för att hitta projekt som knyter an till naturvägledning. Dessa två frågor i enkäten – frågan rörande naturvägledning och informationen kring goda exempel – ligger till grund för granskningen av kommunernas arbete med naturvägledning. I urvalet av material har projektbeskrivningar, kommentarer och insatser som relaterar till naturvägledning på ett eller annat sätt plockats ut. Det här inbegriper både projekt som direkt beskrivs som naturvägledning, men också guidningar, informationsspridning eller event som innehåller element som knyter an till naturvägledning, dess metoder och syften.

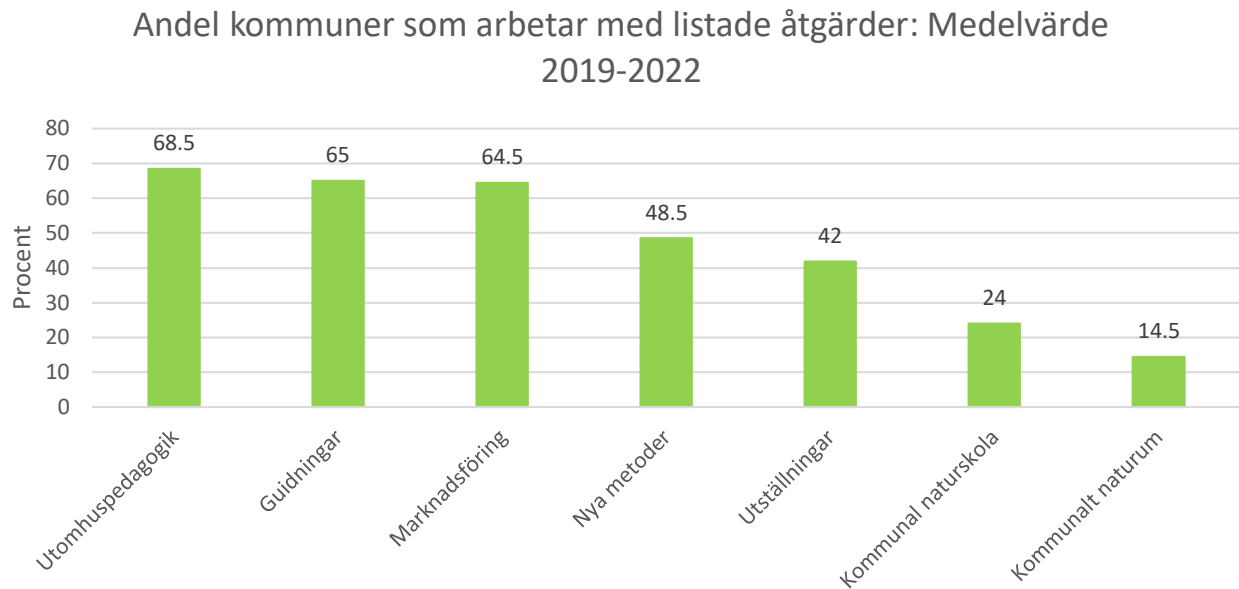
Materialet som hämtades ur kommunernas fritextsvar om naturvägledning analyserades tematiskt för att beskriva hur deras arbete med naturvägledning ser ut idag. Kodning och analys av materialet gjordes med utgångspunkt från fritextsvaren, för att förstå vilka former naturvägledning tar, vilka strategier och metoder för naturvägledning som är återkommande, i vilken utsträckning, och vilka motiv som ligger bakom insatserna. Dessutom lyfts goda exempel där kommunerna bedriver naturvägledning på särskilt kreativa eller användbara sätt, som vi bedömt att andra kan inspireras av. Processen att tolka detta omfattande underlagsmaterial är alltid behäftad med risken att göra subjektiva tolkningar som påverkar utfallet. Författarens och CNV:s idéer om naturvägledning färgar till exempel av sig på vilka aktiviteter som kategoriseras in i begreppet. Den tematiska analysen följer till stor del den steg-för-steg-process som Braun och Clarke beskriver i sin artikel från 2006²⁶:

- Bekanta sig med materialet,
- ta fram initiala koder,
- leta efter teman,
- utvärdera framtagna teman,
- definiera och namnge teman.

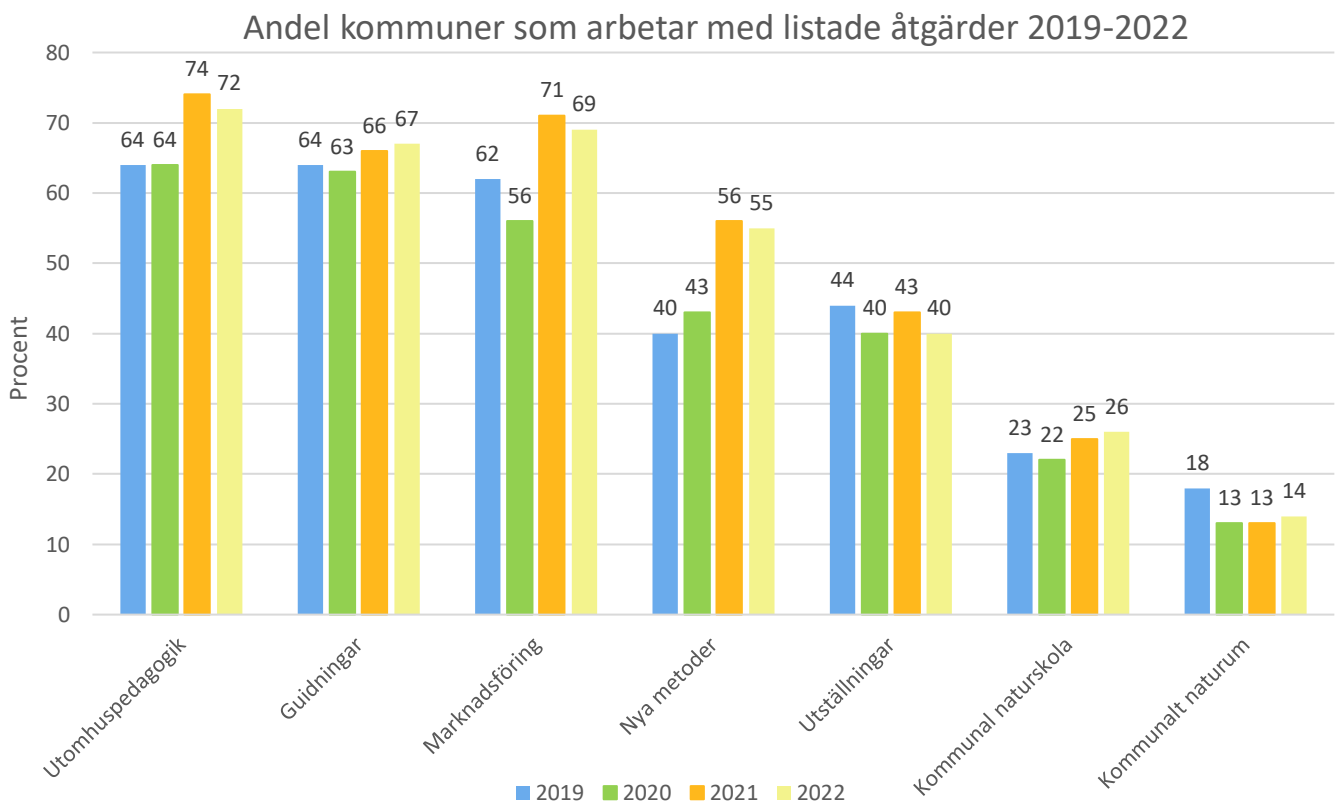
Granskningen av kommunernas arbete med naturvägledning utgår helt från kommunernas egna enkätsvar från de fyra åren. Det innebär en viss risk för fel, om kommuner har slarvat med svaren, inte svarat så utförligt, eller inte vetat och lämnat frågan tom. Det finns därför en risk att granskningen av åtgärder blir skev och rapporten gör heller inte anspråk på att ge en helomfattande representation över allt som händer runt om i kommunerna. Det finns många spännande, bra projekt som vi inte känner till och som därför inte tas upp här. Men rapporten syftar ändå till att på ett till största delen kvalitativt sätt fånga upp trender i naturvägledning idag, hur kommunerna arbetat med detta under de fyra senaste åren utifrån de svar vi haft tillgång till.

²⁶ Braun och Clarke (2006). Using thematic analysis in psychology

2.2. Naturvägledning i kommunerna – en överblick

Figur 2: Kommunernas arbete med olika naturvägledningsinsatser. Medelvärde 2019-2022. Källa: Naturvårdsverket, Sveriges friluftskommun 2019, 2020, 2021 och 2022.

Figur 3: Kommunernas arbete med olika naturvägledningsinsatser 2019-2022. Källa: Naturvårdsverket, Sveriges friluftskommun 2019, 2020, 2021 och 2022.

Kommentar: De förvalda exemplen på naturvägledning i Naturvårdsverkets enkäter var: **Utomhuspedagogik:** Utomhuspedagogik och kulturarvpedagogik. **Guidningar:** Anordnade guidningar (egna eller via andra organisationer /entreprenörer). **Marknadsföring:** Regelbunden marknadsföring och annonsering. **Nya metoder:** Nya metoder till exempel mobil naturvägledning och geocaching. **Utställningar:** Utställningar. **Kommunal naturskola:** Kommunal naturskola. **Kommunalt naturum:** Kommunalt naturum – som kommunen driver själv eller tillsammans med andra (utom staten).

2019 svarar 87 procent av kommunerna att de arbetar med naturvägledning²⁷, alltså svarar ”ja” på åtminstone ett av de listade svarsalternativen i frågan som illustreras i figur 2 och 3. 2020 är det 88 procent av kommunerna som anger att de arbetar med någon form av naturvägledning.²⁸ 2021 ligger denna siffra på 91procent.²⁹ Och 2022 ligger den kvar på samma nivå, med fortfarande 91procent av kommunerna som svarat att de arbetar med åtminstone en av de listade åtgärderna.³⁰ Anordnade guidningar, utomhuspedagogik och kulturarvpedagogik, samt regelbunden marknadsföring och annonsering räknas som de mest vanliga insatserna under alla 4 år, även om den inbördes rankningen inom dessa åtgärder varierat.

Det rapporteras alltså en viss ökning i andelen som anger att de arbetar med naturvägledning i någon form mellan 2019 och 2022. En så pass liten ökning skulle visserligen kunna bero på att olika kommuner besvarat enkäten olika år och visar därför inte nödvändigtvis på några tydliga förändringar. Däremot kan man i vissa av de listade åtgärderna se att en ökning skett. Andelen som svarar att de arbetar med utomhuspedagogik och kulturarvpedagogik har gjort ett kliv uppåt till 2021 och 2022. Även marknadsföring har ökat, fastän den sjönk i svaren från 2020. Nya metoder för naturvägledning, till exempel mobil naturvägledning och geocaching, har också ökat. Från 2019 då 40 procent angav att de arbetar med detta, till 2022 då 55 procent av kommunerna anger det (mer information om vilka metoder och strategier kommunerna lyfter i kapitel 2.3.2.)

2.3. Naturvägledning i kommunerna – sju teman

I följande del presenteras den tematiska analysen av kommunernas fritextsvar. Granskningen resulterade i **sju teman**, som återkommer i kommunernas arbete med naturvägledning. Dessa är:

²⁷ Naturvårdsverket (2019). Sveriges friluftskommun 2019

²⁸ Naturvårdsverket (2020). Sveriges friluftskommun 2020

²⁹ Naturvårdsverket (2021). Sveriges friluftskommun 2021

³⁰ Resultaten från 2022 har inte än publicerats av Naturvårdsverket när den här rapporten skrivs (hösten 2022) men CNV har fått ta del av svaren som rör naturvägledning på förhand.

1. Hitta ut i naturen
2. Nya metoder för naturvägledning
3. Guidade turer i natur- och kulturmiljö
4. Kultur i naturen
5. Naturvägledning kombinerad med aktivitet
6. Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga
7. Naturvägledning riktad till nyanlända

Tema 1: Hitta ut i naturen

Många av insatserna kommunerna gör grundar sig i åtgärder för att få folk att hitta ut. Insatserna i den här kategorin är ofta inte i sig naturvägledning, utan en förutsättning för naturvägledning, i att hjälpa folk att hitta till en variation av natur- och kulturmiljöer. Att *känna till* naturområden, *inspireras till* att besöka dem, *hitta till* naturområdet, samt att *hitta där*, på plats i området, är grundläggande förutsättningar för att människor sedan ska kunna *hitta in i naturen* och få en fördjupad förståelse och upplevelse genom naturvägledning.³¹ Exempelvis på insatser inom detta är att tipsa om platser för friluftsliv och utflyktsmål på kommunens hemsida, förbereda promenadstråk, berätta om kommunens arbete för att förenkla friluftsliv på sociala medier osv. Insatser i den här kategorin inbegriper åtgärder specifikt riktade till grupper som är mer ovana friluftslivsutövare – särskilt under Friluftslivets år – däribland nyanlända, unga och äldreboenden. Men också åtgärder för att få kommuninvånare att hitta till mindre välbesökta naturområden. Särskilt efter 2020, när flera kommuner upplevde ökat slitage av populära friluftsområden och turistmål, stort parkeringstryck osv. I den här kategorin ryms också generella insatser för att nå så stor del av befolkningen i kommunen som möjligt med information om platser som är värda att besöka i kommunen. Information och infrastruktur – för att ta sig till platsen och runt på plats – är förutsättningar för lyckad naturvägledning som når fler. Många insatser som lyfts av kommunerna tangerar både informationsinsatser och andra typer av strategier mer direkt kopplade till naturvägledning. Exempel på sådana insatser har bland annat gjorts av Laxå kommun, som har tagit fram en naturguide, *Tiveden Ekoturismområde*, över 53 fina naturområden i kommunen och skickat ut den tillsammans med en ledkarta samt ett så kallat artbingo. På så sätt tipsar man inte bara om besöksmål, utan integrerar det med kunskapsspridning om arter i det specifika området. Göteborg lyfter också en alternativ väg för informationsspridning om naturpärlor. Under ett evenemang i parken Trädgårdsföreningen riktad till barn fick deltagarna markera sina bästa platser i kommunen att leka på och på så vis tipsa andra och sprida information om en variation av platser.

³¹ Naturvårdsverket (2018). Naturvägledning i natur- och kulturområden

Tema 2: Nya metoder för naturvägledning

Flera kommuner lyfter digitala, eller på annat sätt alternativa metoder för naturvägledning. I och med corona-pandemin har många kommuner fått ställa in inplanerade aktiviteter. Andra metoder har därför utvecklats för att vägleda kommuninvånare och besökare till och inom kommunens natur- och kulturmiljöer, till exempel appar eller andra lösningar för obemannad naturvägledning. Ett återkommande exempel, som kanske främst knyter an till friluftsliv snarare än naturvägledning, är att flera kommuner arbetar med Naturkartan för att tipsa människor om besöksvärda naturområden. Hur mycket naturvägledning Naturkartan innehåller beror helt på vilken information beställaren matar in. En avancerad idé som finns i Naturkartan är att besökare ska ”naturvägleda” varandra genom att beskriva och dela med sig av upplevelser till andra genom appen. Ett annat exempel på strategier inom denna kategori kommer från Upplands-Bro kommun, som skriver att de tagit fram ”en annan typ av mobil naturvägledning där man kan uppleva naturen från ett fågelperspektiv via VR”. Kristianstad beskriver att de har utemuseer i kommunen med information och upplevelser som engagerar flera sinnen, med ljudfiler via vevlåda och QR-koder. Vindelns kommun erbjuder mobil naturvägledning genom Vindelforsarnas naturreservat. Haninge kommun beskriver också ett speciellt projekt för naturvägledning:

- **Haninge kommun:** ”Ett pedagogiskt djursafari är anlagt i en park i ett område med främst invånare av utländsk bakgrund. Det är en slags obemannad naturvägledning som stimulerar till friluftsliv under både lektionstid men även under fritid med vänner eller föräldrar. Djur är uppsatta (ekorrar, tjäder, rådjur) i en skogsdunge, både på marken och i några av träden, mm. Det finns information om djuren samt roliga övningar som man kan göra tillsammans med sina barn, eller sina kompisar. Detta för att förstå vad de olika djuren äter, hur de jagar, hur de överlever.Handledning kommer även att finnas digitalt.”

Flera kommuner lyfter sina sociala medier som ett viktigt medel för att informera om naturområden. I flera fall innebär detta inte bara tips om platser, utan en bredare information om naturpärlor, evenemang, naturvårdsinsatser och kommunens arbete för att tillgängliggöra platserna. Exempelvis har Borlänge kommun ett konto där man tipsar om naturområden, berättar om kommunens arbete för att exempelvis gynna pollinatörer, om skötsel av naturområden, informerar om när skidspår är dragna, när kossor fått kalvar, etc. Kontot innehåller alltså en blandning av information om platser, naturvårdsinsatser och fakta/kunskapsspridning och kan i och med detta bidra till att skapa känsla för närnaturen för kommuninvånare.

Tema 3: Guidade turer i natur- och kulturmiljö

Under alla fyra år lyfter flera kommuner att de arrangerar olika typer av guidade vandringar, cykelturer eller andra aktiviteter i natur- och kulturmiljöer. Detta kan vara vandringar med en kommunekolog eller någon annan kommunanställd, eller i samarbete med företag eller föreningslivet, där kommunen är med som arrangör. Guidning är ett smalare fenomen än naturvägledning, men guidningsaktiviteter är ofta en typ av naturvägledning, då det bidrar till kunskap och känsla för naturen hos deltagarna.³² Särskilt i de fall då guidningen syftar till att skapa en känsla för platsen i fråga, bygga en relation till den miljö som besöks och kommunicera kring platsspecifik historia, kontext, natur osv. I och med att guidning i stort klassas som en typ av naturvägledning, eller en metod inom det bredare fenomenet naturvägledning, kan kommunernas arbete med guidning reflektera också deras arbete med naturvägledning. Att mäta hur mycket kommunerna sysslar med guidning och eventuella öknings i det, kan därför vara ett sätt att få en uppfattning om huruvida naturvägledning ökat eller inte under de här fyra åren. Genom att söka i kommunernas fritextsvar i enkäten under de fyra åren och leta efter alla de ställen där kommunerna beskriver olika typer av fysiska guidningar, visar sig följande resultat:

- 2019: 7 projekt med fysiska guidningar nämns
- 2020: 11 projekt med fysiska guidningar nämns
- 2021: 6 projekt med fysiska guidningar nämns
- 2022: 27 projekt med fysiska guidningar nämns

Det här är ingen definitiv representation över kommunernas arbete med guidningar. Många av exemplen kommer från enkätens sista fråga, där kommunerna har möjlighet att lämna information om aktiviteter de vill lyfta från kommunens arbete. Kommunerna väljer alltså själva vilka typer av åtgärder de tar upp här. Men trots den här osäkerheten så är det tydligt att guidningar förekommer betydligt mer i kommunernas svar från 2022, som alltså reflekterar aktiviteter under 2021, jämfört med de tidigare åren. Med stor sannolikhet är detta ett resultat av Friluftslivets år 2021, men eventuellt pekar det också på att denna typ av insatser blir populärare och tillämpas mer av kommunerna. Ökningen i enkätsvaren 2022 kan också betraktas i skenet av corona-pandemin. En trend till följd av corona är att fler flyttat sina sociala kontakter ut i naturen.³³ Kanske speglar svaren från 2022, där fler kommuner tar upp fysiska guidningar, ett svar på en efterfrågan och ökat intresse hos kommuninvånare att vistas mer i sin närmatur.

Flera kommuner nämner olika typer av öppna guidningar som goda exempel på insatser de genomfört under året och jobbar aktivt med och adresserar att detta är

³² Centrum för naturvägledning (2009). Naturvägledning i Sverige - en översikt

³³ Naturvårdsverket (2021). Sveriges friluftskommun 2021

viktiga och uppskattade aktiviteter hos kommuninvånarna. Vissa beskriver att guidningar varit del av punktinsatser, under friluftsdagar i kommunen eller invigning av nya reservat. Andra beskriver att de jobbar aktivt med guidningar och erbjuder detta regelbundet under hela året. I de kommuner där det finns ett naturum eller liknande besökscenter lyfts detta ofta som en central och viktig tillgång. Några goda exempel på guidningsaktiviteter från kommunerna är:

- **Mönsterås kommun:** ”Ett tydligt exempel är de friluftsanslagningar som görs i samverkan mellan föreningar, näringslivet och kommunen. Ett gott exempel är den årligt återkommande cykelturen, på små skogsvägar, runt hela kommunens natursevärdheter. Som uppkom som en idé från cykelklubben, vilka lägger ruten, och kommunen gick in med marknadsföring och naturkunskap samt volontärorganisationen Suicide Zero som ställer upp med matlagning för de tillresta motionärerna. Rutten körs med flera lokala guider som visar upp de lokala sevärdheterna. Arrangemanget avslutas med bastu och bad i simhallen. Med små medel ger arrangemanget många tillresta besökare samt lokala deltagare. Vilka alla får uppleva kommunens unika natur och kulturhistoriska miljö samt information om allemansrätt.”
- **Tyresö kommun:** ”Tyresö kommun erbjuder gratis naturguidningar till allmänheten cirka 3 gånger i månaden. En del av guidningarna är tillgängliga även för dem som inte har så lätt att gå. Det innebär att av de guidningar som kommunen erbjuder för allmänheten så är en del lättvandrade och en del rullstolsanpassade. Guidningarna är otroligt uppskattade med ett snitt på 30 deltagare per guidning. Många får upp ögonen för sin närnatur och får en chans att komma ut och idka friluftsliv på ett kravlöst sätt. Vi erbjuder också skräddarsydda guidningar till organisationer som representerar människor med olika typer av funktionsnedsättningar samt SFI-grupper.”
- **Upplands-Bro kommun:** ”Vi har haft en hög ambitionsnivå och genomfört 19 guidade aktiviteter. Allt från matlagning utomhus, slätter, spindelexkursion, vandringar, kulturhistoriska guidningar med mera”

Tema 4: Kultur i naturen

Ett annat tema i kommunernas enkätsvar, som också angränsar till och ibland är naturvägledning, är olika projekt där kommunerna flyttar ut eller erbjuder kulturaktiviteter i naturen. Ett par kommuner beskriver att de arrangerar kulturevenemang i eller nära naturen för att locka bredare målgrupper till kommunens naturområden. Aktiviteterna riktas till personer som inte annars besöker dessa platser och ger möjlighet att upptäcka dem på nya sätt, från nya perspektiv. Den här typen av projekt skiljer sig förstås en del från exempelvis

naturguidningar, eller andra typer av aktiviteter där kunskapsspridning och kommunikation kring naturen i sig är det centrala. Naturen är här en plats och ett forum för andra aktiviteter. Men utöver att locka en bredare målgrupp till att upptäcka närnaturen, kan detta också vara ett sätt att förmedla och bidra till att skapa en känsla för naturen. Några exempel på aktiviteter ges bland annat av Kristianstads kommun, som arrangerar konst, musik och andra kulturaktiviteter i naturen, vilket lockar nya människor till platserna. Alvesta kommun beskriver att de arbetat med att förena kultur med naturupplevelser genom att anordna en fototävling över snöskulpturer. Partille kommun beskriver sitt arbete för att skapa upplevelser som förenar natur och kultur, där man bland annat har anordnat musik- och teaterföreställningar på naturlekplatser, satt upp utomhusutställningar och konstvandringar.

Tema 5: Naturvägledning kombinerad med aktivitet

Ett annat tema som återkommer i enkätsvaren är insatser som kombinerar naturvägledning med andra aktiviteter. Här förekommer två teman: aktiviteter med upplevelsefokus och aktiviteter med naturvårdsfokus. En del projekt handlar om aktiviteter som yoga, mindfulness, skogsbad, trädgårdsodling, i kommunens naturområden för att ge möjlighet att uppleva dem i samband med aktiviteten som anordnas. Detta kan vara ett sätt att bygga relation till platsen och uppleva naturen i samband med utövandet av sina egna intressen. Bland annat skriver Kristianstad kommun att de med hjälp av en bredd av aktiviteter, till exempel skogsbad och qigong, lockar personer som är mer ovana vid friluftsliv till besöksplatser i anslutning till Kristianstads Vattenrike. I Kristianstad har man också börjat med guidevandringar med fokus på hälsa, såsom yogavandringar. Helsingborgs stad beskriver också hur de haft naturguidningar på olika teman såsom slätter på ängens dag, vandring i Rååns dalgång, svampguidning och fladdermusvandring. Örnsköldsviks kommun beskriver ett annat gott exempel, där kommuninvånarna direkt kunnat styra vilka aktiviteter kring naturupplevelser de vill ska arrangeras i kommunen genom en möjlighet att söka avsätta medel för att genomföra detta. De sammanfattar projektet så här:

- **Örnsköldsviks kommun:** ”Som en del i Friluftslifet avsattes 100 000 kr för civilsamhället att söka medel från. Syftet var att skapa en stor bredd av aktiviteter vilket föll ut mycket väl. 26 aktiviteter genomfördes av 20 föreningar. Här är några exempel på aktiviteter:
 - Månskenstur på skidor
 - Vinterbad
 - Pimpelfiske
 - Sagostig
 - Fiske för särskolan

- Skiddag
- Leka och äta ute
- Skogs- och kulturhistoria i Hermansjöbygden för skolbarn i Skorped³⁴

Det andra temat som förekommer i de fyra årens enkätsvar är initiativ som kombinerar naturguidning med aktiviteter av naturvårdskaraktär. Ett par kommuner lyfter i enkätsvaren varje år insatser där naturguidning eller naturvägledning av något slag kombineras med att besökarna får delta i naturvårdsaktiviteter. Naturvägledningen blir då en del av exempelvis en naturvårdsdag och deltagarna ges möjlighet till ökad kunskap och känsla för platsen och om naturen genom att själva bidra till naturvårdsinsatser där, tillsammans med andra. Detta kan vara en bra metod för att sprida kunskap om de ekologiska sambanden i den specifika miljön och skapa en känsla av deltagande och omsorg för platsen (”mentalt ägarskap”) genom att aktivt delta i naturvårdsarbetet. Det finns flera goda exempel på insatser och projekt av den här typen som kommunerna tar upp:

- **Leksands kommun:** ”Fäbodsamverkan; Detta är ett projekt finansierat med LONA-pengar. Projektet riktar sig till personer med funktionsvariationer. Dessa har under sommaren jobbat med daglig tillsyn av djuren vid några av fäbodarna i kommunen. Detta skapar dels en meningsfull tillvaro för personerna, bidrar till att hålla vårt landskap öppet, kunskapsutbyte samt förbättrad folkhälsa.”
- **Sundbybergs kommun:** ”Den 26 augusti genomfördes aktiviteter som naturguidning, bygge av biholkar och tipspromenad i Lötsjön-Golfängarnas naturreservat. Den 10 september anordnades ytterligare en naturvårdsdag tillsammans med Xylem och Naturskyddsföreningen, med nyanläggning av ängsmark, holkbyggen, renhållning samt rensning av södra Råstabäcken.”
- **Knivsta kommun:** ”Minst en aktivitet i månaden med fokus på till exempel naturupplevelse, matlagning, slättergille eller skogsbad. Aktiviteterna är öppna för alla. Vissa aktiviteter har riktat sig till familjer. Flera aktiviteter har arrangerats i samarbete med föreningar eller med naturskolan.”

Tema 6: Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga

Ytterligare ett tema som återkommer i hög grad i kommunernas enkätsvar är naturvägledning riktad mot skolor, barn och unga. Det här är ett vanligt tema i materialet från alla fyra år och projekt riktade till barn och unga verkar vara en av de vanligaste formerna av naturvägledning som kommunerna arbetar med.³⁴

³⁴ Enkätundersökningens sista fråga, där kommunerna hade möjlighet att beskriva goda exempel från kommunen, handlade 2021 specifikt om kommunernas friluftslivsarbete riktat mot barn. Frågan var ställd enligt följande: Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen en del av svensk lag. Beskriv med ett exempel hur du arbetat för att stärka barns och ungas tillgång till friluftsliv med utgångspunkt i barnkonventionen. Detta är

Betydelsen av naturskolor lyfts återkommande i de kommuner där dessa finns att tillgå, samt utbildningar och fortbildningar i utomhuspedagogik för lärare och användandet av uteklassrum och skolskogar. Ystad kommun skriver bland annat att naturskolan i kommunen, Marietorps naturskola, anordnat ”sommarmark i havet”, temaveckor med öppna och gratis aktiviteter där deltagare fick håva, göra havsquiz och härma havsdjur. Örnsköldsvik skriver att kommunens lärare erbjuds fortbildning i utomhuspedagogik via Naturskolan i Umeå. Linköping beskriver hur de uppfört ett större uteklassrum i ett lokalt naturreservat där det bland annat finns en utställning om det östgötska eklandskapet och dess stora värden för biologisk mångfald samt som kulturmiljö.

Många kommuner lyfter också naturvägledningsprojekt riktade mot skolor och barn där fantasi, sagor och lek är centralt. Även detta är en vanligt återkommande typ av initiativ under de fyra åren. Här är det antingen kommunen själv, eller kommunen tillsammans med exempelvis föreningar eller naturskolor, som anordnar regelbundna insatser eller punktinsatser där naturvägledning tar sin utgångspunkt i lek eller sagor, för att upptäcka naturen på kreativa och nya sätt. Några exempel på den här typen av projekt är:

- **Köpings kommun:** ”Turistbyrån har sedan ett par år tillbaka en barnaktivitet. Med hjälp av en sagobok med gamla sagor och sägner lockas barnfamiljer till lek och run-jakt i naturreservat, vid fornminnen och kulturhistoriska platser. Ett alternativ finns även i stadsmiljö som kallas Historiejakten.”
- **Borås stad:** ”Under 2019 färdigställde Borås stad arbetet med barnvandringsleden Trollstigen på Sjöbo i Borås. Borås har många välbesökta friluftsanläggningar, men har tidigare inte haft någonting riktat mot barn på någon av anläggningarna. Platsen, Trollskogen på Sjöbo, valdes utefter de låga siffror stadsdelen Sjöbo fått i Borås stads välfärdsbokslut. Längs leden finns i dagsläget 27 stationer där du dels kan lära dig något om naturen/skogen/miljön, dels finns det grejer att klättra på/springa i/leka i, och dels består varje station också av ett ”kapitel” i en saga om trollet Kotte Mossmyr som bor i Trollskogen. Målet har inte bara varit att locka ut barn på vandringsleden utan också att få invånarna på Sjöbo att se hur nära de har till riktig ”storskog” och också hur nära det är till ån Viskan som rinner precis i närheten. Flera förvaltningar i Borås (bland annat förskola och skola i stadsdelen) har arbetat gemensamt med projektet som varit mycket lyckat, och vi har fått mycket positiva reaktioner från allmänheten.”
- **Katrineholms kommun:** ”Projektet Lyckliga Skogen är ett samarbete mellan Katrineholms kommun och Friluftsförbundet i Katrineholm.

är det alltså helt rimligt att svaren bara handlar om insatser riktade mot barn eftersom det var detta som efterfrågades. Men även under de andra åren, 2019, 2020 samt 2022, är naturvägledning riktat mot barn en tydlig trend inom kommunernas arbete med naturvägledning och återkommande i de projekt som lyfts.

Lyckliga skogen vänder sig till barn och ungdomar mellan 6 och 15 år som inte har skogsvana eller möjlighet att vara i skog och mark. Förhoppningen har varit att locka mellan 50 och 100 barn med olika bakgrund och förutsättningar där målet varit att genom ökad kunskap och positiva erfarenheter av naturen kan engagemang växa för att vilja motverka klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald. Deltagarna har fått kunskaper om allemansrätten och engagerats i vildmarksäventyr. Den gemensamma nämnaren har varit att upptäcka skogen tillsammans på olika sätt.”

Tema 7: Naturvägledning riktad till nyanlända

Ett ytterligare tema som framkommer i kommunernas svar rörande naturvägledning är naturvägledning av olika slag riktad specifikt mot nyanlända, SFI elever och som integrationsprojekt. Inom detta kan man utskilja två teman.

Först finns den typ av projekt som syftar till att sänka trösklarna till friluftslivet och främja friluftsliv för grupper som här är underrepresenterade. Flera kommuner lyfter exempelvis olika typer av prova-på dagar, där man får delta i utomhusaktiviteter, friluftslivsaktiviteter, eller bara vistas tillsammans i naturen på olika typer av guidningar. Detta var också ett uttalat syfte i satsningen på Friluftslivets år 2021. I detta arbete kommer i vissa fall naturvägledning in som en metod. Örebro kommun lyfter till exempel att de anordnar naturvägledning på olika språk. Emmaboda kommun skriver att kommunens integrationsenhet har genomfört olika aktiviteter utomhus kopplade till de olika månadsvisa teman som lyftes under Friluftslivets år. Motala kommun skriver att integrationsledare på kommunen har haft aktiviteter för nya svenskar, till exempel guidningar, camping, kanotpaddling, cykelskola för kvinnor och cykelutflykter. Tyresö kommun anger att man arrangerat naturguidningar för SFI-elever där man tränade språk, arter, friluftsliv och samtidigt gav kunskap om och knöt kontakter med det lokala föreningslivet som också deltog under guidningarna.

Den andra typen av initiativ som förekommer inom det här temat är projekt där naturvägledningen i sig är tänkt att fungera som ett integrationsprojekt, där man till exempel kombinerar naturvägledning med språkinläring tillsammans med andra och där naturvägledningen blir ett forum för att bygga relationer och lära sig av varandra. Exempelvis skriver Jokkmokks kommun att de planerar att driva projektet Naturkompis, där invånare i kommunen som är mer vana att vara ute i naturen tar med sig personer som har en högre tröskel eller är mer ovana att vara ute i naturmiljöer, däribland personer med olika funktionsnedsättningar och nyanlända. Den rutinerade personen, som har en vana och kunskap om platsen, får på så vis agera naturvägledare åt den som är mindre van. Projektet blir ett sätt att hjälpa folk att hitta ut samtidigt som det bidrar till ett relationsbyggande människor emellan. Örebro kommun lyfter ett liknande projekt, som de beskriver så här:

- **Örebro kommun:** ”Har arbetat strategiskt under många år med integration i naturen tillsammans med bland annat Naturskyddsföreningen, SFI och naturskolan. Genom projekten har konceptet "språka mellan tallarna" utvecklats och drivs idag som "språkcafé" i naturen av civilsamhället. Arbetssättet visar på ett innovativt sätt att nå en målgrupp att komma ut i naturen, hitta ett sammanhang i föreningslivet, lära sig om allemansrätten och samtidigt lära sig svenska.”

Alingsås kommun beskriver ett projekt de drivit så här:

- **Alingsås kommun:** ”Fyra aktiviteter inriktade mot SFI-elever för att få dem att komma ut i naturen och få visa vad som finns i deras närområde. Aktiviteterna leddes av professionella guider och innebar praktiska pass såsom att lära sig tända eld och slå upp tält till att lära sig nya glosor och lära sig mer om vad man får och inte får göra i naturen. Alla aktiviteter har varit väldigt roliga och uppskattade av deltagarna!”

3. Länsstyrelsernas arbete med naturvägledning

Den här delen av granskningen syftar till att ge en inblick i hur, i vilka former och med vilka strategier Sveriges länsstyrelser arbetar med naturvägledning. Kapitlet syftar alltså till att ringa in frågor som: Hur kommer naturvägledning in som ett verktyg i länsstyrelsernas arbete med friluftsmålen? I vilka sammanhang? Med vilka strategier? Vilka typer av insatser är återkommande? Och vilka goda exempel kan man hitta i länsstyrelsernas svar?

3.1. Bearbetning av data från länsstyrelserna

Materialet för att ta reda på detta består av data från Naturvårdsverket som CNV tagit del av, där länsstyrelserna har redovisat sitt arbete med regeringsuppdrag om friluftsliv mellan åren 2019 och 2021. Strategin för att tematiskt analysera länsstyrelsernas arbete följer samma metod som den som använts för att analysera kommunernas enkätsvar (se kapitel 2.1). Till skillnad från kommunenkäterna, som delvis blickar ett år bakåt i tiden, reflekterar länsstyrelsernas svar deras arbete under samma år som enkäten ställdes. Svaren speglar alltså länsstyrelsernas arbete 2019, 2020 och 2021 – hur de främjar, samordnar och arbetar med friluftsliv. Frågorna handlar bland annat om vilka insatser länsstyrelserna gjort för friluftslivet, på vilka sätt de samordnat det regionala friluftslivsarbetet och hur de stärker arbetet med tätortsnära natur. Eftersom ingen av frågorna direkt handlar om naturvägledning och de flesta frågor har som syfte att kartlägga länsstyrelsernas arbete på en mer strategisk nivå, fanns små möjligheter att kvantifiera resultaten om hur länsstyrelserna arbetar med naturvägledning. Det är alltså inte en ambition här att kunna svara på i vilken utsträckning länsstyrelserna i Sverige arbetar med naturvägledning. Det som varit fokus i den här granskningen är att söka igenom alla fritextsvar, kommentarer och projektbeskrivningar, för att ta reda på hur, i vilka former, med vilka strategier och utifrån vilka motiv länsstyrelserna arbetar med naturvägledning.

I granskningen har alla enkätsvar från de tre åren gått igenom med målet att identifiera naturvägledningsinitiativ. Detta innefattar projekt som knyter an till naturvägledning och projekt som kanske inte av länsstyrelserna själva kallas för naturvägledning, men som enligt CNV kan betraktas som detta – alltså initiativ som

på ett eller annat sätt verkar för att underlätta för människor att uppleva och utveckla sin känsla för och kunskap om natur- och kulturlandskap. I vissa fall tas också projekt och insatser upp som egentligen har till större del med friluftsliv att göra, eller andra delar av länsstyrelsernas arbete snarare än naturvägledning. Det beror på att det kan handla om förutsättningar för naturvägledning – infrastruktur, tillgänglighet eller insatser för att hjälpa människor att hitta ut – som därför knyter an till naturvägledning.

3.2. Länsstyrelsernas arbete med naturvägledning – sex teman

Alla projekt, insatser och kommentarer som handlar om eller knyter an till naturvägledning analyserades tematiskt, för att förstå vilka teman som går att utläsa ur länsstyrelsernas arbete med naturvägledning idag. Vilka projekt, strategier och motiv som återkommer under de tre åren och genom flera av länsstyrelsernas arbete? Insatser och enkätsvar kodades för att ta reda på återkommande drag och kategoriserades ihop efter liknande inslag. Exempelvis, flera projekt som handlade om att tipsa människor om mindre besökta naturområden och naturreservat, samt insatser för att nå mindre vana friluftstövare med information om naturupplevelser i närområdet, klumpades ihop i ett tema under rubriken ”hitta ut”. Projekt som rörde naturvägledning inom eller riktat till skolan, klumpades ihop under ett annat tema, ”naturvägledning riktat mot skolor, barn och unga”. Granskningen resulterade i **sex teman**:

1. Hitta ut i naturen
2. Guidade turer i natur- och kulturmiljö
3. Slitage och hållbara naturbesök
4. Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga
5. Naturvägledning riktad till nyanlända
6. Hälsa och välmående som ett motiv för naturvägledning

Många av initiativen som tas upp av länsstyrelserna genomfördes inom ramen för Friluftslivets år 2021, där länsstyrelserna hade en central roll. Flera aktiviteter genomfördes också under den så kallade landshövdingestafetten, som var ett initiativ inom Friluftslivets år.³⁵ Man kan tänka att detta tema-år och den potentiella ökningen i aktiviteter som följde av Friluftslivets år skulle göra resultaten här mindre representativa över lag, för länsstyrelsernas arbete mer än just runt dessa år (särskilt 2021). Men Friluftslivets år innebar ett ökat fokus på friluftsliv i stort, inte nödvändigtvis naturvägledning. Hur länsstyrelserna använt sig av naturvägledning

³⁵ Länsstyrelsen Skåne (u.å.) Landshövdingestafetten.

ger oss alltså ändå en nulägesbeskrivning om naturvägledningens roll och vilka metoder, strategier och motiv som genomsyrar arbetet med naturvägledning idag. I resten av det här kapitlet redogörs för de teman som framkommit i granskningen.

Tema 1: Hitta ut i naturen

Det första temat handlar inte om naturvägledningsarbete konkret, men insatser för att underlätta för människor att hitta ut är bland de vanligaste länsstyrelserna tar upp. Att hitta ut i naturen är en förutsättning för naturvägledning³⁶, därför är det ett tema värt att lyfta. De syften som lyfts är liksom i kommunernas svar både att få ovana friluftsutövare att hitta ut till naturen och att få människor att hitta till nya platser för att minska besöksstrycket på några få populära platser. Länsstyrelsen Gotland skriver bland annat 2021 att de fokuserat mycket på ”information, hjälp till självhjälp att komma ut genom friluftsbingo, krysslister etc”. Länsstyrelsen Skåne skriver att de skapat en cykelkarta för folk att upptäcka sin kommun. Också för att visa på att man kan ta sig till ställen i närområden enkelt med cykel och genom det minska parkeringstrycket på populära besöksmål i naturen. Länsstyrelsen Halland lyfter att de tagit fram en digital friluftsguide för hela länet. Digitala guider, kartverktyg och informationsspridning är vanliga insatser länsstyrelserna tar upp. Här beskrivs Naturkartan som ett verktyg som många av länsstyrelserna använder sig av: Besöksvärda platser läggs in i kartan för att hjälpa folk att hitta en variation av naturupplevelser. Att ta fram, markera och tillgängliggöra promenadslingor och stigar tas också återkommande upp. Dessutom lyfts olika insatser för att stärka upp skyltning i natur- och kulturmiljöer, både att placera ut fler skyltar, och ta fram överensstämmande former som gäller för all skyltning i länet.

Tema 2: Guidade turer i natur- och kulturmiljö

Liksom kommunerna jobbar även många av länsstyrelserna med planering, framtagande och genomförande av guidade vandringar och turer i natur- och kulturmiljöer. Detta är ett återkommande tema under alla åren, hos flera av länsstyrelserna. De arbetar bland annat med att ta fram guideprogram, erbjuda guidade turer, anordna friluftsdagar och workshops samt samordna och samverka med andra aktörer i länen för att utveckla arbetet med guidningar. Ett par länsstyrelser tycks arbeta mer regelbundet med den här typen av insatser och strävar efter att återkommande nå ut med vandringar som antingen arrangeras av dem själva eller tillsammans med andra aktörer. Men de flesta av länsstyrelserna lyfter snarare olika typer av punktinsatser, i samband med exempelvis invigningar av reservat, friluftsdagar, andra typer av event eller utbildningar. Två exempel på detta arbete:

³⁶ Naturvårdsverket, 2018. Naturvägledning i natur- och kulturområden.

- **Länsstyrelsen Kalmar län:** ”Erbjudit guidade besök i natur- och kulturmiljö där fokus har legat på att lyfta nya miljöer och aktiviteter som lockar nya målgrupper till länets natur och som visat på exempel på aktiviteter som privata aktörer kan bygga vidare på. Anlitat lokala guider runt om i länet. Gett ut en uppdaterad utflyktsguide för hela länet med besöksvärda natur- och kulturmiljöer samt nyttig information om att vistas ute”

Länsstyrelse Kronoberg lyfte 2019 också ett gott exempel, där man utbildat naturvägledare och genom detta bland annat åstadkommit positiva och fördjupade naturupplevelser och mindre slitage:

- **Länsstyrelsen Kronoberg:** ”Vårdskapsutbildning för aktörer (naturturismföretagare, föreningar) verksamma kring sjön Åsnen och i Åsnens nationalpark. Målsättning: Åsnens nationalpark ska vara ett hållbart och attraktivt besöksmål. Åtgärd: Tvådagarskurs för att bli en god ambassadör. Kursen omfattade bl a bemötande, samverkan, natur- och kulturvärden, vilka kvalitéer en nationalpark har, Åsnens unika natur- och kulturvärden. Aktörerna fick ett diplom och tecknade frivilligt avtal med Länsstyrelsen om att vara en god ambassadör. De syns nu på hemsidan för Sveriges nationalparker/Åsnens nationalpark. Effekt: De olika turist-entreprenörerna är goda ambassadörer för Åsnens nationalpark och hela Åsnenområdet, de förmedlar och har god kunskap om Åsnens unika natur- och kulturvärden, ökad samverkan, antalet besökare ökar och de är nöjda med sitt besök, färre skador på natur- eller kulturvärden.”

Tema 3: Slitage och hållbara naturbesök

Från länsstyrelsernas enkätsvar från 2020 och framåt är ett tydligt återkommande tema att man arbetar för att minska slitaget på naturområden. I och med ett ökat intresse för friluftsliv till följd av coronapandemin beskriver många länsstyrelser att trycket på populära naturreservat och andra platser ökat och i vissa fall har detta inneburit ökat slitage, nedskräpning, högt parkeringstryck osv. Även före pandemin bedrevs förstås ett arbete för att minimera slitage på välbesökta platser. Till exempel beskriver länsstyrelsen Dalarna i sina svar från 2019 att de arbetat med projekt för att hålla dalafjällen rent. Men den här frågan lyfts i högre utsträckning och på ett bredare sätt i de senare årens enkätsvar. Både att slitaget ökat, men också vilka strategier länsstyrelserna använder för att möta problemen med ökat slitage. En återkommande strategi som beskrivs är att informera om en bredd av platser att besöka, för att människor ska upptäcka och spridas ut mellan fler reservat, natur- och kulturområden. Mycket fokus verkar alltså ha legat på informationskampanjer. Men ett par länsstyrelser beskriver att guidning och naturvägledning varit en metod

för att minska slitaget, genom att få folk att interagera med platsen på nya, mindre slitsamma och mer skonsamma sätt. Länsstyrelsen Skåne beskriver en insats där naturvägledning haft en roll i att minska slitaget. På grund av högt besöksstryck och slitaget på vissa naturområden under 2020 så tog länsstyrelsen tillsammans med andra aktörer initiativ till åtgärder för att få mer hållbara naturbesök 2021. En åtgärd var att öka och tydliggöra bemanningen i naturen genom naturvårdare, naturumpersonal, volontärer med mera. Effekterna bedöms som lyckade och både personal och boende i området var väldigt nöjda med säsongen. Detta är ett gott exempel på hur naturvägledare och guider kan minska slitaget, främja naturvården och stärka upplevelsen av besöket genom kommunikation.

Tema 4: Naturvägledning riktad till skolor, barn och unga

En del av länsstyrelsernas arbete med naturvägledning sker genom projekt och initiativ som riktar sig helt eller delvis mot skolor, barn och unga. Detta är genomgående för alla fyra åren, precis som i kommunernas enkätsvar. Länsstyrelsernas arbete handlar i de här fallen ofta om att främja och arrangera guidningar, aktiviteter, utflykter eller temadagar för skolklasser, på egen hand eller i samverkan med andra aktörer. Ett par länsstyrelser svarar också att de anordnat utbildningar för pedagoger inom guidning eller friluftsliv. Till exempel anger Länsstyrelsen Västra Götaland att man arrangerat en temadag med grundskolepedagoger för att arbeta mot målet *Ett rikt friluftsliv i skolan*. Under temadagar föreläste bland annat naturum och Skogsstyrelsen om naturpedagogik. I enkätsvaren lyfts också här naturskolor som viktiga tillgångar av ett par länsstyrelser. Länsstyrelsen Jönköping beskriver projektet Rödingens dag, riktat mot barn och unga och som inkluderar naturvägledning:

- **Länsstyrelsen Jönköping:** ”Länsstyrelsen och Sportfiskarna bjuder in skolklasser åk 4–6 att delta i lektionstillfällen i Huskvarna hamn med fokus på rödingen och Vättern. I slutet av oktober leker rödingen i det här området och det är ett mycket speciellt skådespel som många uppskattar att ta del av.”

Här agerar alltså representanter från länsstyrelsen och Sportfiskarna naturvägledare för barn under en punktinsats. Ett annat gott exempel är ett projekt som Länsstyrelsen Gävleborg tar upp. Det handlar om att utbilda elever i naturvägledning och guidning, för att de själva ska kunna guida yngre elever. Projektet går under namnet ”Elever guidar elever” där äldre elever utbildats i guideteknik, fått lära sig om platserna och naturen. Sedan har dessa elever fått hålla i guidningar för yngre elever och lärare i Färnebofjärden och Hamra nationalpark. Detta har inneburit engagemang för naturen, kunskaper om allemansrätt och

platserna i fråga och eleverna har enligt länsstyrelsen känt en glädje i och uppskattat att förmedla kunskap och naturupplevelser till andra.

Tema 5: Naturvägledning riktad till nyanlända

Ett liknande tema i länsstyrelsernas svar är projekt riktade mot målgruppen nyanlända och asylsökande. Många länsstyrelser uttrycker en önskan att dessa grupper ska kunna ta del av friluftsliv i högre utsträckning än vad som ofta är fallet idag. Den kanske vanligaste insatsen inom detta tema är att länsstyrelserna har tagit fram information, broschyrer och olika digitala eller analoga guider på olika språk för att nå ut till nya grupper om friluftsliv, besöksvärda platser och allemansrätten. Det finns ett par exempel där länsstyrelser mer direkt har inkluderat naturvägledning i sina projekt som är värda att lyfta. Exempelvis beskriver Länsstyrelsen Uppsala exempel på några aktiviteter de genomfört:

- **Länsstyrelsen Uppsala län:** ”Nattorientering med OK Linné, naturskoleaktivitet med en femteklass, höstpromenad med invandrarföreningar, svampvandring med flerspråkiga naturvägledare, tipspromenad om allemansrätten med barnfamiljer samt utomhusgymna med träffpunkt för äldre.”

Även Länsstyrelsen Kronoberg beskriver insatser riktade mot nyanlända och asylsökande. Till exempel har de i samverkan med andra organisationer anordnat tillfällen för att lära sig paddla kanot, vinterfiska, eller göra upp eld. I resultaten och slutredovisningen av de här projekten visar man att de bidragit till minskad rädsla för skogen, ökade sociala kontakter och ett ökat intresse för friluftsliv.

Tema 6: Hälsa och välmående som ett motiv för naturvägledning

Detta tema handlar inte lika mycket om strategier, metoder eller olika typer av projekt, utan om ett motiv till naturvägledning (och friluftsliv) som återkommer i hög grad i länsstyrelsernas enkätsvar. Folkhälsomyndigheten är ansvarig för att ”stärka kunskapen om, samt följa upp utvecklingen av, friluftslivets betydelse för folkhälsa”.³⁷ Men även i länsstyrelsernas arbete är folkhälsa ett tydligt motiv, och friluftsliv och naturkontakt ses som viktiga resurser i folkhälsoarbetet. Hälsa och välmående lyfts på många ställen som centrala motiv för att uppmuntra till och underlätta för friluftsliv. Det är ett återkommande motiv till varför länsstyrelserna arrangerar eller på andra sätt erbjuder naturvägledningsaktiviteter. Intressant är också att det här temat framträder betydligt tydligare i länsstyrelsernas svar, jämfört med i kommunernas enkätsvar. Hälsa och välmående återkommer och tas upp av

³⁷ Skr. 2012/13:51, sidan 30.

kommunerna också, som ett argument bakom aktiviteter och projekt i naturen, men av länsstyrelserna framkommer detta betydligt oftare. I länsstyrelsernas enkätsvar från 2019 nämns exempelvis ”hälsa” 50 gånger. I kommunernas svar förekommer ordet ”hälsa” 8 gånger i enkätsvaren från samma år. Vad detta kan bero på undersöks dock inte inom ramen för den här rapporten.

En konkret insats som placerar sig inom detta tema är fysisk aktivitet på recept (FaR). Länsstyrelsen Västernorrland lyfter under flera av åren detta som ett av sina viktigaste projekt kopplat till länsstyrelsens regeringsuppdrag om friluftsliv. Även Länsstyrelsen Skåne beskriver att de arbetar med FaR. Länsstyrelsen Västernorrland har tillsammans med Region Västernorrland utvecklat FaR till Naturaktiviteter på recept. De har graderat promenadslingor efter svårighetsgrad, hittills i fyra pilotkommuner och sammanställt det i digitala kartor. Tanken är att en patient får information om promenadslingorna vid en ordination på fysisk aktivitet som ett komplement till annan behandling. Materialet ska också kunna användas av skolor och graderingen av slingorna är ett steg i att göra vissa friluftsområden mer tillgängliga för fler. Det riktar sig till personer som är ovana att vara ute på det sättet och Naturaktiviteter på recept platsar alltså till stor del inom temat ”hitta ut i naturen”. Samtidigt är det en insats som knyter an till motivet hälsa och välmående och som har potential att utvecklas med hjälp av naturvägledning.

4. 155 naturvägledare om framtiden

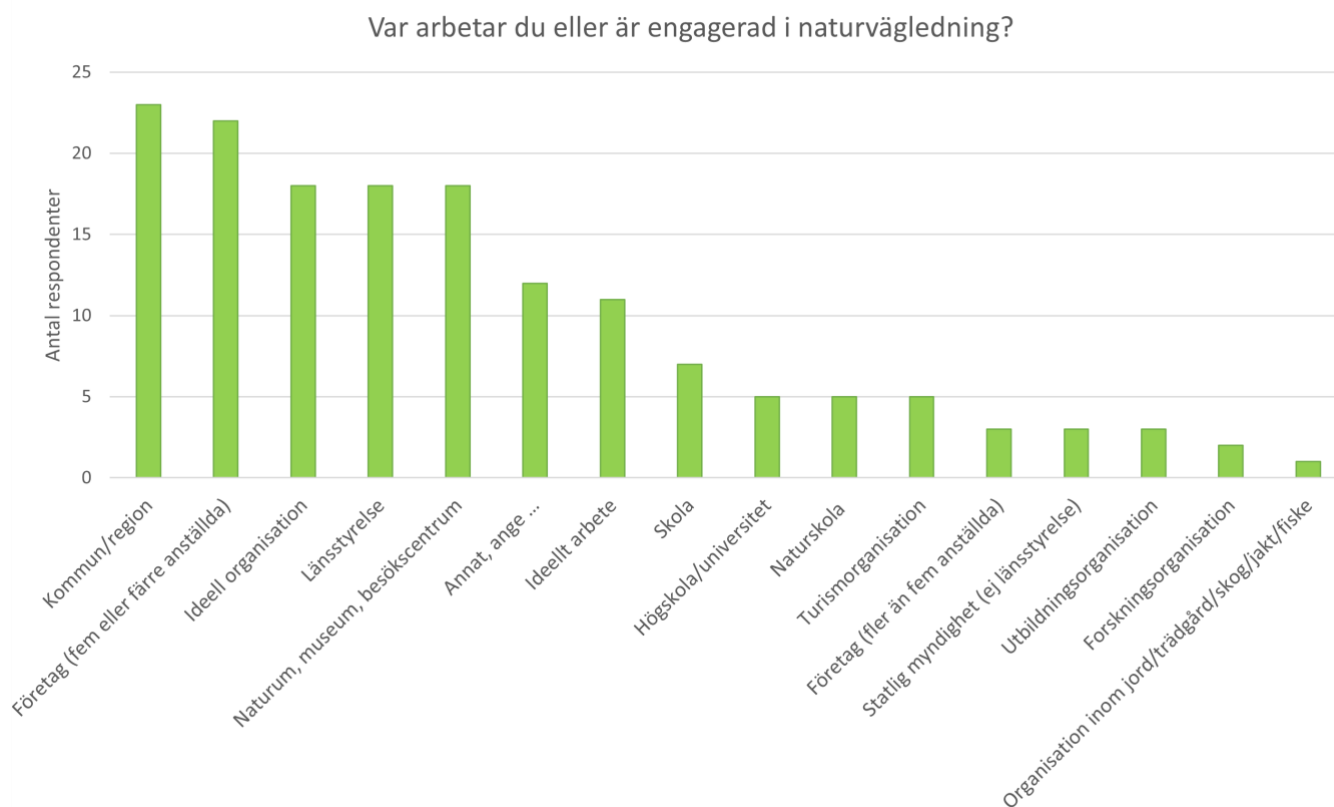
För att beskriva utvecklingen av naturvägledning i Sverige, vilka trender, omvärldsförändringar och aktörer som påverkar den här utvecklingen, genomfördes en enkätundersökning till CNV:s sändlista i maj / juni 2022. Undersökningens mål var att göra en framtidsspaning av naturvägledning i Sverige – vilka möjligheter och utmaningar som finns och vilka aktörer som är centrala i detta. Enkäten riktades till personer som på olika sätt arbetar med naturvägledning eller indirekt är engagerade i dess praktik, för att få deras tankar, synpunkter och reflektioner kring naturvägledning framåt. De har till exempel fått frågor om vilka orosmoln, visioner, styrkor och eventuella glapp de ser för naturvägledning. Undersökningens syfte var att besvara följande frågor:

- Vilka aktörer påverkar utvecklingen av naturvägledning i Sverige mot 2030?
- Vilka omvärldsförändringar/trender påverkar utvecklingen av naturvägledning i Sverige mot 2030?

Enkäten gick ut till personer som prenumererar på CNV:s utskick – cirka 1500 personer, med en förhoppning att få in cirka 50–100 svar eftersom enkäten var omfattande och främst ger kvalitativa svar. Respondenterna gavs två veckors svarstid i juni 2022 vilket resulterade i 155 svar på enkäten. Drygt 10 procent av de som fick enkäten har alltså besvarat den. Svaren ger inte en representativ bild som speglar åsikter hos naturvägledare i Sverige i stort och det var inte heller ambitionen med undersökningen. De 155 rösterna om naturvägledning i framtiden ger ändå insyn i trender, styrkor och utmaningar utifrån en grupp personer som har intresse och insikt i detta. Genom en kvalitativ analys med utgångspunkt i svaren kan vi ge en bild av trender och utmaningar för naturvägledning och göra mer förankrade förslag på åtgärder för naturvägledningens utveckling. Alla enkätfrågor finns i bilagor, kapitel 7.

4.1. Respondenternas roll och arbete med naturvägledning

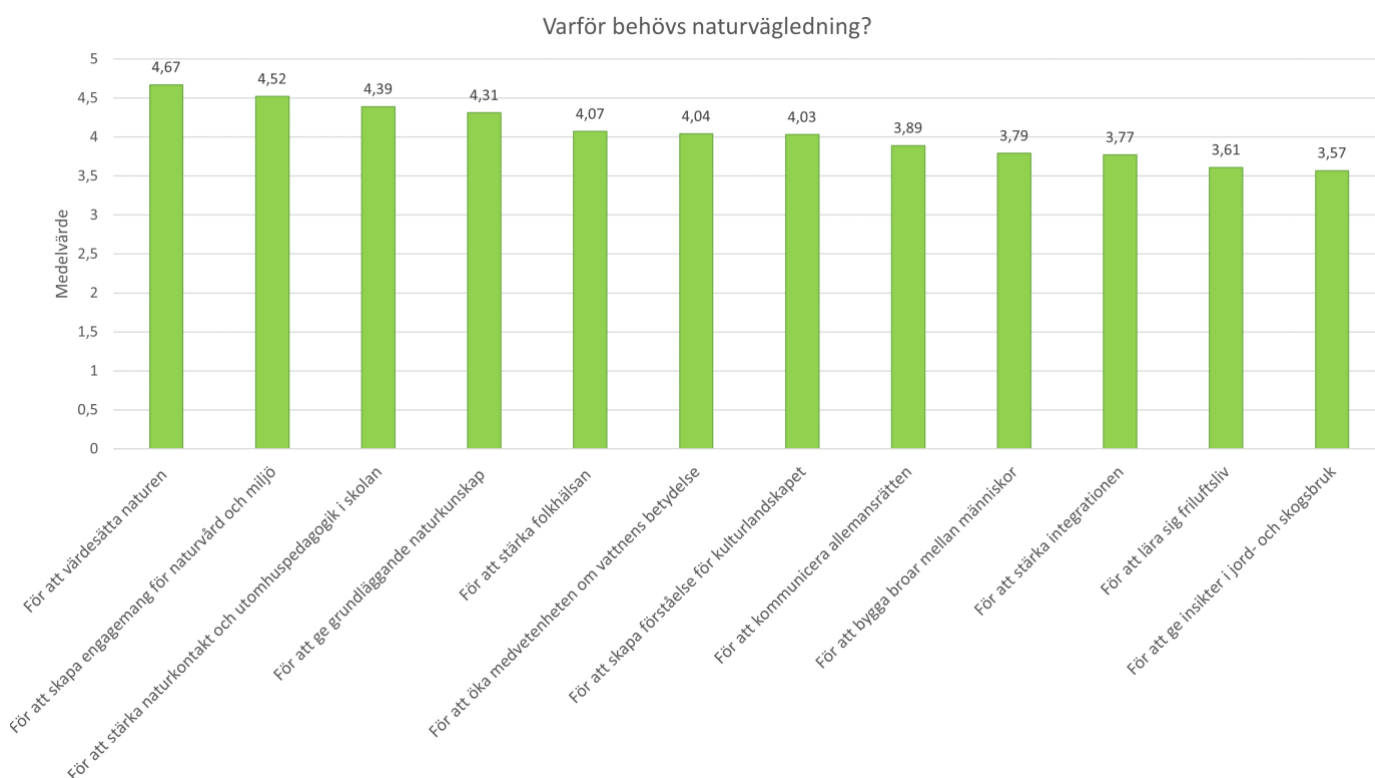
Fråga 1–5 i enkäten handlar om de som besvarade enkäten, vilken roll de har, på vilka sätt och inom vilka verksamheter de arbetar med naturvägledning. Respondenterna fick börja med att besvara om de är verksamma inom naturvägledning. På detta svarar 37 procent ja, 51 procent delvis och 12 procent nej. Även om inte alla respondenter är aktiva inom naturvägledning idag, väljer vi för enkelhets skull i denna rapport att benämna gruppen som ”155 naturvägledare”. Alla respondenter har på olika sätt inblick i arbetet med naturvägledning. I en icke-obligatorisk följdfråga fick respondenterna möjlighet att besvara hur de arbetar med eller är inblandade i naturvägledning. Ett axplock av dessa svar visar att respondenterna bland annat håller i guidningar, jobbar med utomhuspedagogik, på naturum, arrangerar skogsbad, skogsyoga, meditativa vandringar, är ledare inom friluftsförbundet, skogsmulle eller scouterna, arbetar på naturskola, på folkhögskola, på kommun eller länsstyrelse, på djurpark, är engagerade i eller jobbar inom ideella föreningar, är lärare, är formgivare, kommunikatörer, producerar skyltnings- och informationsmaterial, med mera. Av de som svarar ”nej” på frågan huruvida de arbetar med naturvägledning beskriver flera av dem att de tidigare arbetat med naturvägledning, men inte gör det längre. Ett par skriver också att de är engagerade eller jobbar på verksamheter som tangerar naturvägledning, men inte själva jobbar direkt med det. Till exempel i hembygdsföreningar, eller som lärare. Respondenterna fick också möjlighet att svara på var de arbetar med naturvägledning, alltså i regi av vilken typ av aktör eller organisation. Resultaten av detta visas i figur 4. Störst andel arbetar på kommuner eller mindre företag. Därefter kommer ideella organisationer, länsstyrelserna och naturum, besökscentrum eller museum. De 12 personer som svarat ”Annat” på denna fråga anger till exempel att de arbetar på naturvårdsstiftelse, på folkhögskola, på djurpark, med Scouterna, eller håller naturvägledningar på egen hand i samarbete med Studieförbundet.

Figur 4: Fråga 4. Var arbetar du eller är engagerad i naturvägledning?

4.2. Syftet med naturvägledning och var den behöver stärkas

Fråga 6 och 7 i enkäten handlar om varför naturvägledning behövs och vilka aspekter av naturvägledning som behöver stärkas. I båda dessa frågor ställdes respondenterna inför 12 påståenden, där de fick gradera från 1 till 5 hur centralt och viktigt de tycker detta påstående är. 1 innebär mindre viktigt, 5 innebär mycket viktigt. Utslaget på alla personer framträder ett medelvärde för hur högt respondenterna graderade varje påstående. Dessa medelvärden presenteras i figur 5 och 6. De påståenden som naturväglarna fick förhålla sig till är motiv och aspekter som är vanligt förekommande. Att förutbestämde svarsalternativ gavs kan innebära vissa begränsningar för studien eftersom det finns en risk att respondenterna hade svarat annorlunda vid helt öppna frågor. Svarsalternativen presenterades ändå för att fånga upp många olika motiv och åsikter, och för att underlätta för respondenterna. Det fanns i frågorna också möjlighet att lägga till egna svarsalternativ.

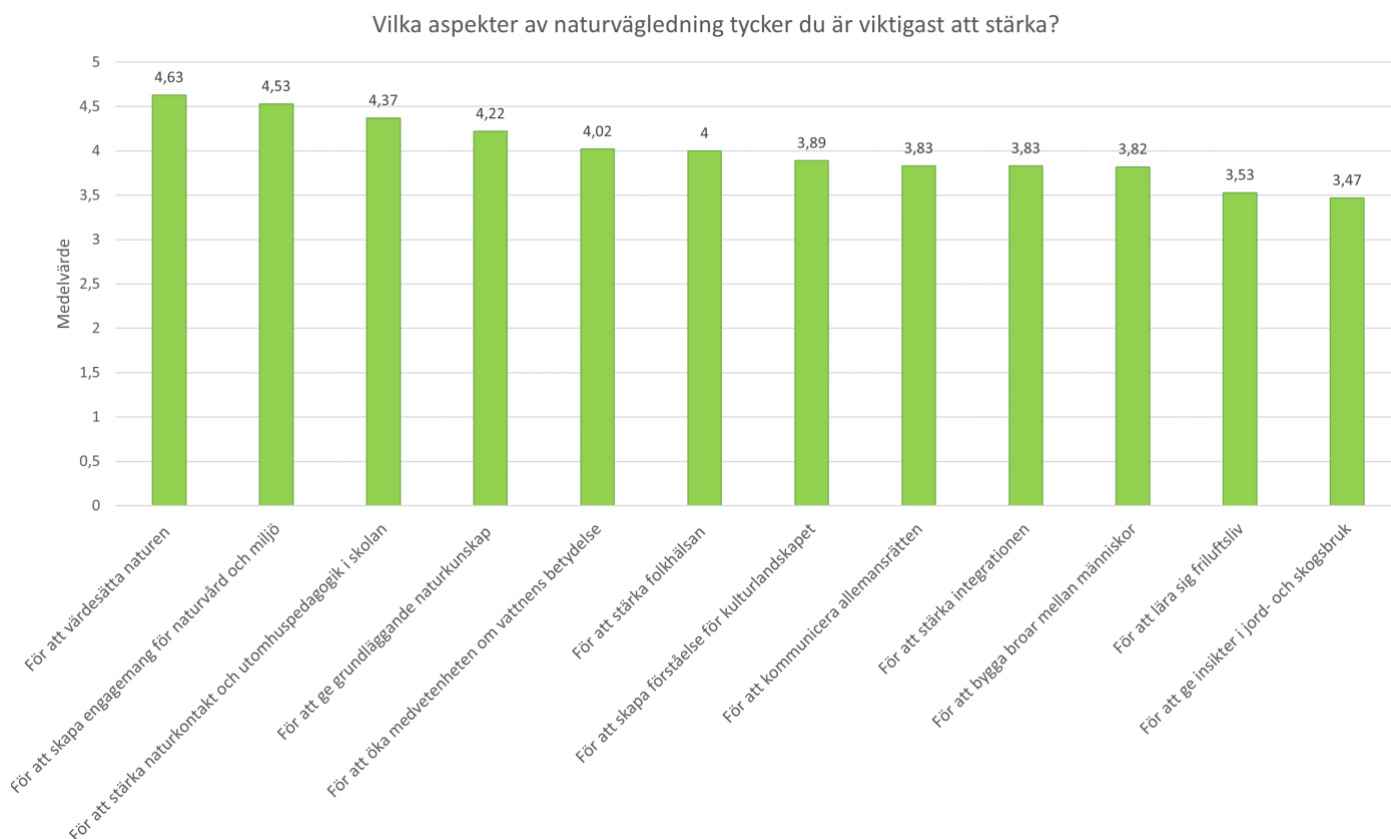

Figur 5: Fråga 6. Varför behövs naturvägledning?

För att värdesätta naturen, för att skapa engagemang för naturvård och miljö, för att stärka naturkontakt och utomhuspedagogik i skolan, för att ge grundläggande naturkunskap är de fyra påståenden som rankas högst (figur 5). Att skapa en känsla för naturen och kunskap om den, och därigenom engagemang för natur och miljö, ses alltså som de tydligaste motiven till naturvägledning enligt många av naturvägledarna som svarat. Naturvägledningens roll i skolan, för att öka naturkontakt för elever, framkommer också som ett centralt motiv. Lägst hamnar *för att lära sig friluftsliv, för att ge insikter i jord- och skogsbruk, för att stärka integrationen, samt för att bygga broar mellan människor*. Det är dock ingen stor skillnad som framkommer, utan alla svarsalternativ rankas som viktiga. 33 personer lade också till andra motiveringar i denna fråga, som de inte tyckte rymdes inom de listade svarsalternativen. Flera lyfter här att naturvägledning behövs för att skapa ökad förståelse om kopplingen mellan människa och natur, för att inspirera till naturvistelse, för att öka kunskap och insikt om närnatur, arter och biologisk mångfald. Ett urval från dessa fritextsvar är:

- ”För att människor blir glada av att förstå platsen dom vistas på bättre.”
- ”Öka kunskaper om artbestämning av olika organismer. Utan artkunskap förstår man inte hur naturen fungerar.”
- ”Naturens hälsofrämjande inverkan på oss människor. Både i förebyggande syfte samt till exempel vid stressrelaterade symtom och sjukdomar.”

- ”Ge alla barn samma förutsättningar att se naturen på nära håll och på ett lugnt och säkert sätt.”
- ”För att skapa dialog mellan människor med olika drömmar om framtiden för samhället och naturen och mellan människor med olika rädslor, farhågor och osäkerhet om samhällets och naturens framtid. Naturvägledning kan vara en politisk mötesplats där förhoppningar och farhågor om naturen och samhället kan samtalas om på ett sätt där oenighet uppskattas som en resurs för gemensamt undersökande av vad som är sant och vad som är rätt.”

Figur 6: Fråga 7. Vilka aspekter av naturvägledning tycker du är viktigast att stärka?

Fråga 7 handlade om vilka av dessa tolv motiv eller anledningar bakom naturvägledning som idag får för lite uppmärksamhet och behöver stärkas. Resultaten visas i figur 6. Svaren på denna fråga stämmer i hög grad överens med svaren på fråga 6. Även här hamnar *för att värdesätta naturen, för att skapa engagemang för naturvård och miljö, för att stärka naturkontakt och utomhuspedagogik i skolan, samt för att ge grundläggande naturkunskap* högst upp i graderingen. Längst ner hamnar, liksom i föregående fråga, *för att ge insikter i jord- och skogsbruk, samt för att lära sig friluftsliv*. 20 personer la till andra aspekter av naturvägledning som de tycker behöver stärkas. Några aspekter som tas upp här är att öka engagemanget för biologisk mångfald, att lyfta fördelarna för

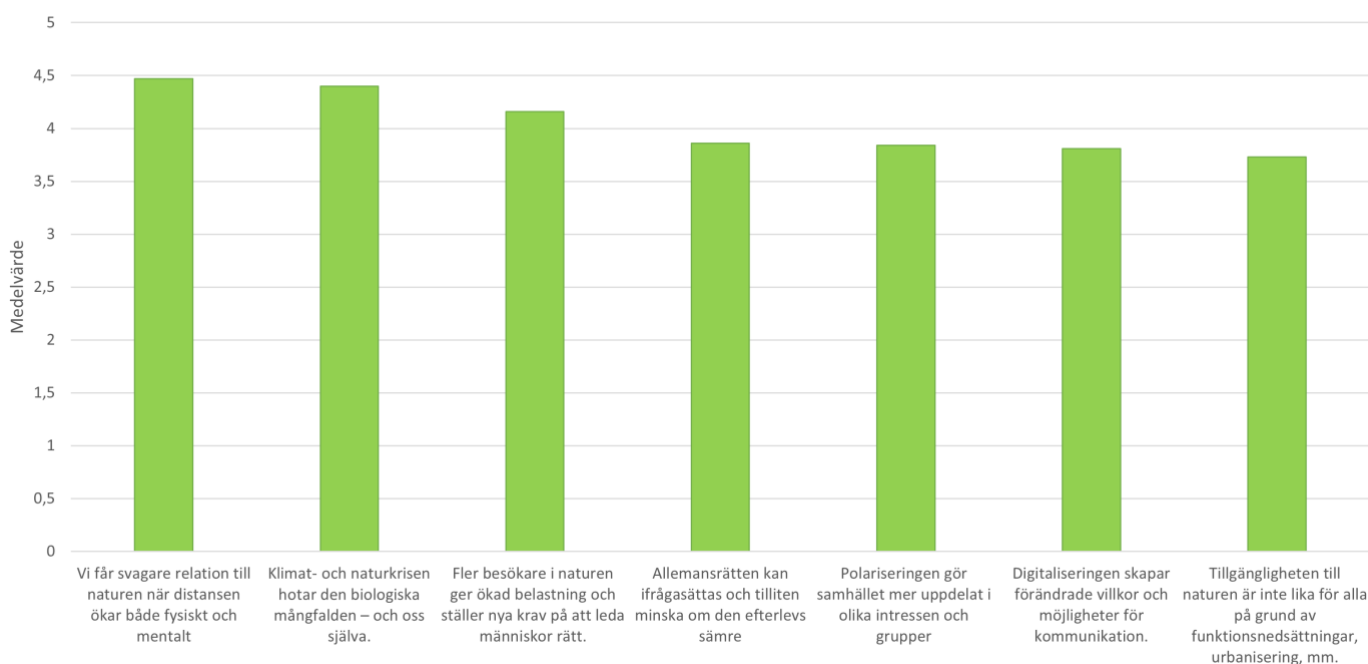
fysisk och psykisk hälsa och att ge människor tillgång till naturen oavsett funktionalitet eller förutsättningar.

4.3. Trender som påverkar naturvägledning i framtiden

Fråga 8 syftar till att svara på vilka trender, rörelser och omvärldsförändringar som naturvägledare tror har störst inflytande på naturvägledning i framtiden (figur 7). Respondenterna fick ta ställning till sju trender som listades i enkäten, men hade också möjlighet att lägga till egna svarsalternativ. De sju trenderna som listades tar sin utgångspunkt i rapporten ”Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv”³⁸ (se kapitel 1). De sju framtidstrenderna kopplade till friluftslivet från rapporten inkluderades i enkäten då vi bedömt att de är relevanta för naturvägledningens framtid. Liksom i fråga 6 och 7 fick man här gradera från 1–5 vilka trender och omvärldsförändringar man ser som mest centrala för naturvägledning i framtiden. Frågan var inte obligatorisk, men över 80% (mellan 83-96%) av de 155 personerna har lämnat en gradering på varje alternativ.

³⁸ Kairos Future (2021). Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv.

Vilka av dessa trender och omvärldsförändringar tror du påverkar naturvägledningens framtid mest?

Figur 7: Fråga 8. Vilka av dessa trender och omvärldsförändringar tror du påverkar naturvägledningens framtid mest?

En svagare relation till naturen, följt av klimat- och naturkrisen, samt ökad belastning på naturen rankas högst av alternativen (figur 7). 32 personer skrev egna exempel på trender de bedömer som viktiga för naturvägledning i framtiden. Flera av dessa lyfter hälsa, välmående och livsstil på olika sätt, att naturvägledning kan ha en central roll när vistelse i natur och folkhälsa kopplas ihop mer och mer.

Några lyfter också att ett ökat intresse för att semestra i Sverige istället för att resa utomlands kommer påverka svensk naturvägledning i framtiden. Flera lyfter också frågan om pengar och tillgänglighet, men ur lite olika perspektiv. Ett par personer skriver att privatisering av naturvägledningsaktiviteter innebär en risk, om bara vissa har möjlighet att ta del av kunskap om och känsla för naturen via den vägen. En annan person skriver att ett problem är att många inte är beredda att betala för naturvägledning, men att det samtidigt är viktigt att det är tillgängligt oavsett ekonomi. Utdrag från respondenternas fritextsvar sammanfattar några av de trender de belyser:

- ”Andra nyheter, som anses viktigare, tar utrymme/uppmärksamhet: kriser, ekonomi, arbetslöshet... Naturvård ska också baseras alltmer på frivillighet: osäker på vad detta kommer att innebära för naturvägledning och naturkontakt.”
- ”Att landskapet delas upp så att bebyggelse-, produktions- natur- och rekreationsområden separeras. Det blir olika arenor, polarisering istället för

integrering. Utarmningen av den biologiska mångfalden där den "riktiga" naturen bara finns i tillrättalagda reservat.”

- ”Att vi - väldigt långsamt, men ändå - börjar ta in världen i naturvägledningen. Gå ur vår bubbla. Se vilka digitala verktyg som redan används i samhället och nyttja dem, acceptera att vi måste möta människor i deras situationer istället för att kalla ut dem till en plats vi bestämt, samverka mer med föreningar och företag, bjuda in en stor bredd av personer att bli naturvägledare och låta var och en göra naturvägledning till sin grej på sitt sätt. På lång sikt kommer vi att nå ut mycket längre än i dag.”
- ”En lärarutbildning som inte ger nya lärare verktyg för att ta ut eleverna utanför klassrummen.”
- ”Intresset för att vara ute, intresset för kulturarvet och hemester växer.”
- ”Klasskillnaderna ökar (inte bara polariseringen) och därmed människors ekonomiska utrymme att ta sig till natur.”
- ”Naturvägledningen privatiseras vilket innebär en kostnad för deltagaren som inte alla kommer att ha råd med.”
- ”Urbanisering och post-modernisering som fläckande identiteter, trender i samhälle–naturen som tex sportifiering, alienering mellan produktion och konsumtion.”
- ”Vår hälsa som nästan delas i två läger, fler som tränar som trend, men också många fler med ohälsa och stress.”

4.4. Var naturvägledning saknas idag

Fråga 9 handlar om var dessa 155 naturvägledare anser att naturvägledning och utomhuspedagogik saknas idag. Det här var en icke-obligatorisk fråga där respondenterna fick lämna fritextsvar, vilket 71%, 110 personer gjorde.

Naturvägledning saknas i skolan

Det första temat, och mest förekommande, handlade om skolan. Cirka en fjärdedel av fritextsvaren lyfter skolan som en arena där naturvägledning och utomhuspedagogik behöver stärkas eller i många fall helt saknas idag. Från förskola till vuxenutbildning. Många skriver att det är i den ”normala” undervisningen detta behöver stärkas, för att inte bara begränsas till få tillfällen och till skolor med intresserade lärare och goda resurser. Ett par skriver också att utomhuspedagogik behöver prioriteras för de äldre åldrarna, att det idag ofta bortprioriteras från gymnasiet och uppåt. Ett par nämner att naturvägledning och utomhuspedagogik behöver ges en större plats i lärarutbildningarna och några skriver att det behövs ett starkare stöd till och fler naturskolor.

Naturvägledning saknas i närnaturen

Det andra temat som återkommer i hög grad i fritextsvaren är att naturvägledning saknas i tätorter och storstäder. Flera skriver att det behövs mer kunskap om närnaturen, hjälp för att hitta dit och en tydligare relation till naturen för dem som bor i större städer. Naturvägledning behöver, enligt flera respondenter, synas mer och ta mer plats på platser där många människor är - badplatser, elljusspår, kommunala byggnader, torg, vårdcentraler, sjukhus, parker, längs gång- och cykelbanor. Ett par andra personer skriver dock att naturvägledning i synnerhet saknas på glesbygden och landsbygden.

Naturvägledning saknas i vården

Det tredje temat som återkommer mycket i svaren är att naturvägledning saknas i vården. Några lyfter att det saknas särskilt inom äldre vården och ett par skriver att det borde stärkas för både patienter och personal inom vården – på grund av hälsofrämjande effekter.

Några andra teman som lyfts återkommande, men i lite lägre utsträckning, belyses av några citat från enkätsvaren:

- ”Det behöver läggas mer tyngd på känsla, relationsbyggande, nyfikenhet och upplevelse. Undvika att hamna i endast faktaförmedlande om arter osv.”
- ”Naturvägledning behöver stärkas inom kommuner och länsstyrelser, eftersom de skriver skyltmateriel och information men ofta missar ett bredare naturvägledningsperspektiv i detta.”
- ”I politiken och hos beslutsfattare samt inom näringslivet och hos företag. På människors arbetsplatser.”
- ”Massa ställen – problemet är att naturvägledning finns på platser och i sammanhang där redan intresserade och nyfikna befinner sig. Samma med naturskolor och utomhuspedagogik – drivs av liten engagerad klick och når en bråkdel. Behöver nå ut bredare.”
- ”I oskyddad natur: Mycket naturvägledning är samlad kring den skyddade naturen. Saknas i oskyddad natur. Naturvägledning existerar ofta i reservat och skyddad natur – det behöver genomsyra naturområden på en bredare front.”
- ”Inom modernt jord- och skogsbruk.”
- ”Med inriktning mot målgruppen nya svenskar, via exempelvis SFI-klasser.”

4.5. Styrkor, svagheter, möjligheter och hot för naturvägledning i Sverige

Fråga 10 handlar om styrkor, svagheter för naturvägledning i Sverige idag och vilka möjligheter och hot naturvägledning i Sverige står inför med sikte mot 2030. Dessa fyra delfrågor var icke-obligatoriska och baserade på fritextsvar. Mellan 69 och 74% har besvarat de fyra frågorna.

Vilka styrkor ser du för naturvägledning i Sverige idag?

116 personer lämnade fritextsvar på denna fråga. Det innebär en stor mängd olika åsikter om vilka styrkor naturvägledning i Sverige besitter idag, men ett försök till att sammanfatta dessa följer här:

- Ett återkommande tema är det stora engagemang, den erfarenhet och kunskap och det intresse som finns hos naturvägledare runt om i Sverige och runt om på olika myndigheter, företag, museer, i skolan, ideellt och så vidare. Naturvägledare har mycket erfarenhet och kunskap, metoderna utvecklas och uppföljningen blir bättre.
- Flera respondenter lyfter att det finns en rörelse inom naturvägledning – samverkan etableras, utveckling sker, forskning går framåt – och detta är en nuvarande styrka och en potential framöver. Det finns många personer som vill berätta om naturen och många som vill lära sig om den, skriver en person.
- En stark folkrörelse och ideella organisationer lyfts som en central styrka och även att det finns ett etablerat och bra nätverk mellan naturvägledare, naturum, naturskolan och andra aktörer inom naturvägledning.
- Det finns också en god vilja till att bygga nätverk, samverka och sprida kunskap mellan varandra, skriver flera.
- En annan styrka som återkommande lyfts är att det finns mycket fin och tillgänglig natur att förmedla kunskap om, för de allra flesta i Sverige. En geografisk närhet till naturområden för det stora flertalet är en styrka och det gäller att hjälpa människor att hitta ut till dessa platser och förmedla kunskap om dem.
- En stark utomhustrend lyfts också som en av naturvägledningens styrkor att ta vara på just nu. Pandemin har öppnat ögonen för många inför sin närnatur och naturupplevelser i Sverige och människor efterfrågar vägledning och kurser i allt från skogsbad till svamplockning.
- Det finns ett ökat intresse hos en bredare allmänhet och ett stort naturintresse och en nyfikenhet på friluftsliv hos fler.

- Allemansrätten lyfts också som en styrka samt den starka och långa tradition som finns i och med denna, att det finns en möjlighet för alla till naturvistelse på tillgängliga sätt som dessutom inte behöver kosta så mycket.
- Ett par respondenter lyfter också att ett ökat fokus på och förståelse för kopplingen mellan naturvistelse och folkhälsa är en styrka för naturvägledning.
- Till sist lyfter också flera personer att CNV är en styrka – som resursbank, inspirationskälla och nätverksbyggare.

Vilka svagheter ser du för naturvägledning i Sverige idag?

113 personer besvarade den här frågan. Tre teman återkommer särskilt tydligt och nämns och diskuteras på olika sätt i svaren: bristande fokus på upptäckarglädje, risken att endast nå de redan frälsta och brist på resurser och prioriteringar.

Bristande fokus på upptäckarglädje

Flera personer skriver att naturvägledning ibland riskerar att lägga för stor tyngd på det naturvetenskapliga och för lite på känslskapande, upptäckarglädje och nyfikenhet. En person skriver till exempel: ”upplever ibland ett stort fokus på biologi, arter, miljöer och hoten, vilket förstås är viktiga aspekter. Men känslan, viljan att upptäcka naturen, gilla den och känna glädje, frihet, lycka, är kanske viktigare?” En annan person skriver att naturvägledning ibland involverar deltagarna för lite, att det kan saknas diskussion, ifrågasättande och delaktighet. Det pedagogiska momentet kan bli för fyrkantigt och risken är att det skapas ett ”Vi och Dem, vi som vägleder och ni som behöver vägledas, vi som vet och kan och ni som ska lära er”. Ett par personer beskriver att de upplever att det ibland finns en för stor betoning på passiv kunskapsöverföring av naturvetenskapliga fakta och att existentiella, etiska och politiska perspektiv tappas bort. Kanske kan detta hänga ihop med vad ett par personer skriver, att naturvägledning ibland ”utgår för mycket från vårt eget naturintresse och för lite från dem som vi vill ska upptäcka naturen”.

Risken att endast nå de redan frälsta

Flera personer tar upp att en central svaghet med naturvägledning i Sverige idag är att den ibland misslyckas med att nå de som man helst vill nå. En liten grupp redan naturkunniga nås och risken är att man därför vägleder dem som redan har ett intresse och engagemang. Det är en stor utmaning att nå ut till dem som inte själva söker efter informationen och lyckas locka nya målgrupper. En person skriver: ”arbetet med naturvägledning görs av de som redan är insatta och ”naturfrälsta”. Kan leda till att man inte ser eller förstår behovet från en ’vanlig’ människa.”

Brist på resurser och prioriteringar

Ekonomiska begränsningar lyfts av flera som en svaghet för naturvägledning idag. Aktiviteter och insatser som tangerar naturvägledning prioriteras inte politiskt eller ekonomiskt och viktiga aktörer som naturskolor har svårt att hålla igång sin verksamhet i många fall. Många lyfter att det finns för få naturvägledare, att de som finns ofta är eldsjälar med stort driv och engagemang, men för att kunna nå ut bredare behöver de bli fler. Ett par personer tar också upp svagheten med att det finns stora olikheter i förutsättningar mellan olika regioner och kommuner. I vissa kommuner och regioner finansieras välfungerande naturskolor med tillräckliga resurser, men på många andra ställen saknas resurser eller prioriteringar.

Utöver dessa tre teman så nämns några andra svagheter också återkommande, men i något mindre utsträckning:

- Några personer skriver att en svaghet för naturvägledning idag är att den är för dåligt etablerad inom skolan, både grundskolan och gymnasiet (detta utvecklas mer i kapitel 4.4, som handlar om var naturvägledning saknas idag). Det kräver tid, resurser och engagemang att kunna ta ut eleverna och bristen på detta innebär en svaghet och en svårighet för att etablera naturvägledning och utomhuspedagogik i högre grad. För äldre årsgrupper, i gymnasiet, är det ofta också svårt schematekniskt att hitta tid och utrymme för utomhusbaserade aktiviteter över huvud taget.
- Ett par personer tar också upp att det är en svaghet att naturvägledning ofta förväntas vara gratis. När myndigheter och organisationer erbjuder gratisguidningar kan det vara svårt för små företag att arbeta med naturvägledning, anger ett par personer.
- Å andra sidan tas det också upp i flera av respondenternas svar att en risk eller svaghet är privatisering av naturvägledningsaktiviteter och riskerna med en potentiell brist på tillgänglighet om naturvägledning börjar kosta i högre utsträckning.
- En annan svaghet som lyfts av ett par personer är att naturvägledning ofta begränsas till större naturområden och naturreservat, men kan glömmas bort i mindre parker, bostadsområden och tätortsnära natur. Det finns i och med det ofta få stadsnära platser där naturvägledning erbjuds och det blir inte en naturlig del i stadslivet. Istället krävs ofta bil, tid, kunskap för att hitta och ta sig ut.
- En person nämner också att en svaghet med naturvägledning idag är ett bristande fokus på det marina och limniska livet.

Vilka möjligheter ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?

112 personer besvarade denna fråga. Teman som framkommer i dessa svar är:

- Det tema som framkommer klart tydligast i de här svaren är möjligheterna för naturvägledning att kliva in som ett verktyg i och med det ökade intresset för natur, utomhusvistelse och friluftsliv. Många svarar att ökat semestrande i Sverige, ökat natur- och friluftsintrasse till följd av pandemin innebär en möjlighet där naturvägledning kan hjälpa folk ut till och in i naturen, till upptäckarglädje, kunskap och stärkta relationer till naturområden och naturen i sig. Naturvägledning har möjlighet att vara en viktig motor för att väcka förundran för naturen. Pandemins effekter, men också ett stort engagemang för klimat, miljö och biologisk mångfald, innebär att människor vill ut i naturen och i detta kan naturvägledning vara en hjälp eller en strategi och fylla en viktig funktion. En person skriver: ”människor söker upplevelser med äkthet och lokal anknytning. Det är en jättemöjlighet för att bygga upp verksamheter som ger människor den upplevelse av naturen de eftersöker och också hjälper besökare att bli bättre på att vårda den natur de avnjuter.”
- Ett annat tema som framkommer i svaren handlar om samverkan mellan olika aktörer. Flera personer är i sina svar inne på att naturvägledning har en stor potential i att kombineras med andra motiv, däribland naturvård, kultur, sport etc. En person skriver att en möjlighet för naturvägledning är ”att kombineras med kulturhistorisk information, som ju ligger nära. Kombo med andra intressen, som sport, kultur, historia mm.” Att naturvägledning behöver borde nå fler, finnas på fler platser och i fler former, återkommer i respondenternas svar. Med riktning mot detta finns det stora möjligheter i att en större variation av aktörer arbetar med naturvägledning – markägare, ideell sektor, företag, myndigheter, skolor, folkhögskolor, etc. – och att det etableras en ännu bättre samverkan mellan dessa.
- Ett par personer lyfter också att det sker en rörelse mot detta, att naturvägledare långsamt blir en mer mångfacetterad grupp som finns och är verksam i en större bredd av sammanhang. Detta, tillsammans med väletablerad samverkan och kunskapsutbyte, lyfts som möjligheter inför framtiden. En person lyfter till exempel möjligheterna i ”samarbete mellan verksamhetsområden, där naturvägledning i större utsträckning används som verktyg för gemensamma mål. Till exempel naturskydd, friluftsliv, integration, jämställdhet, folkhälsa, kulturmiljö, livsmedelsproduktion, hur vi använder skogen som resurs.”

- I strävan efter att nå fler lyfts också digitaliseringens möjligheter av flera personer. Genom nya metoder för naturvägledning och marknadsföring kan nya grupper nås och digitaliseringen innebär många möjligheter i detta. En person skriver om möjligheterna med att ”kombinera hands on på plats med digital teknik för att möta grupper som står långt bort att lära och själva sprida kunskap” Appar och andra digitala verktyg öppnar för en större variation i sätt, metoder och former för naturvägledning, vilket eventuellt kan nå fler.
- Andra återkommande teman handlar om integration, skola och hälsa. Flera personer lyfter i sina svar att naturvägledning har potential som ett verktyg för integration – men då behövs ett större antal flerspråkiga naturvägledare. Även naturvägledningens roll i skolan lyfts som ett område där flera personer ser möjligheter för utveckling. Naturvägledning tar med sig ett förhållningssätt där inte bara artkunskap och naturvetenskap är centralt, utan lika mycket fokus ligger på nyfikenhet och upptäckarglädje. Ökad naturvägledning i skolan ser därför många som ett värdefullt verktyg och en hoppfull utveckling.
- Ett sista återkommande tema i svaren är de möjligheter för naturvägledning som kommer med ett ökat fokus på och intresse för hälsa och välmående. Naturvistelse och fysisk och psykisk hälsa kopplas ihop mer och mer och i detta har naturvägledning en potentiellt viktig roll. Fysisk aktivitet på recept, grön rehab mot stress, ångest och depression tas upp av ett par respondenter, som forum där naturvägledning kan vara ett viktigt verktyg och användas.

Vilka hot ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?

107 personer svarade på den här frågan. I svaren framkommer fyra teman som tas upp återkommande: ökat slitage i naturen, urbanisering och ökat avstånd till naturen, krympande resurser, inskränkningar av allemansrätten.

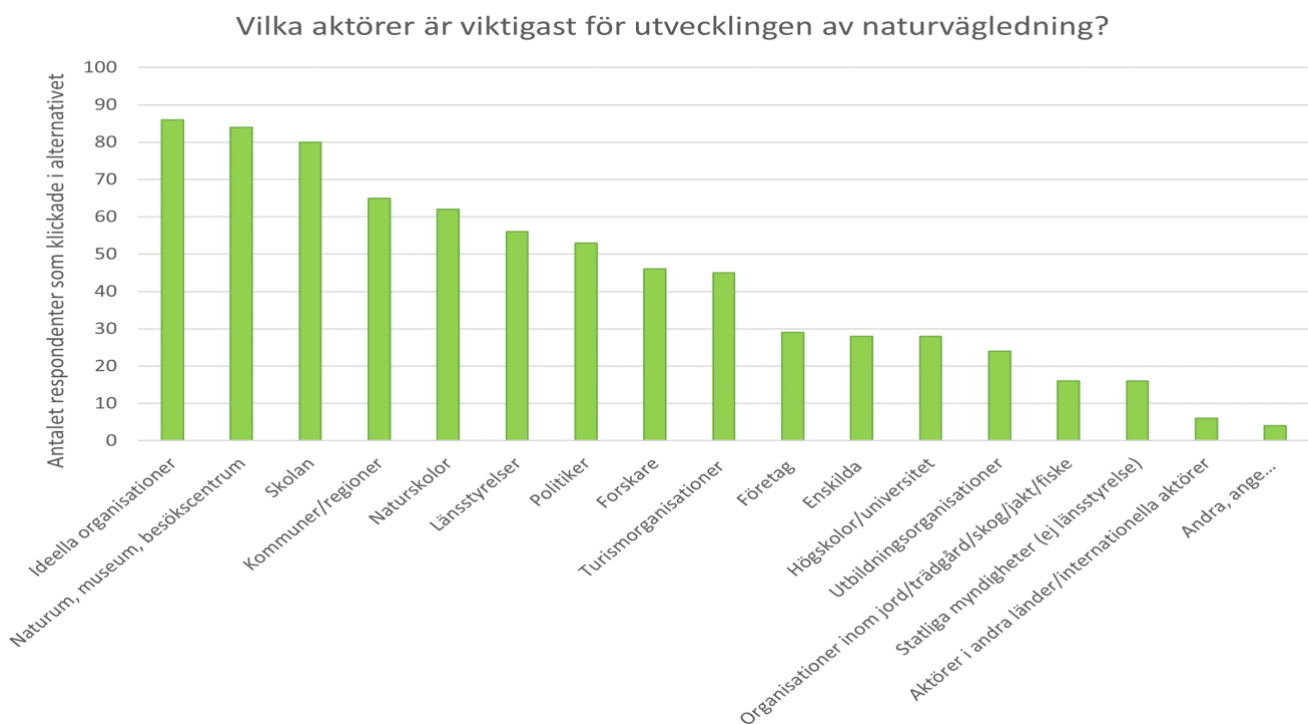
- Ett högt besöksstryck riskerar resultera i ökat slitage på naturområden och reservat, nedskräpning, nedslitning, som både kan störa biologisk mångfald, flora och fauna på platsen, men också riskerar att försämra upplevelsen av platsen. Överexploatering av populära områden beskrivs alltså av flera som ett hot för naturvägledning i framtiden. Men även natur som av andra anledningar försvinner eller förändras till att bli mindre besöksvärd. Skövling av skogar, övergödda sjöar, nedskräpade områden – att naturen plockas bort, förstörs, slits ner.
- Det andra hotet som lyfts är urbanisering, eller att människor på många platser kommer allt längre bort från naturen. ”Ökat avstånd till naturupplevelser genom att vi fysiskt och mentalt befinner oss längre och

längre ifrån naturen”. Flera upplever att en ökad distans mellan människa och natur, där vi befinner oss både fysiskt och mentalt längre från naturen, är ett potentiellt hot som leder till att ännu färre tar del av naturvägledning i framtiden.

- Det tredje temat som återkommer i hög grad är risken med minskade resurser. Politisk nedprioritering, brist på finansiering och minskade ekonomiska möjligheter lyfts som ett hot. En person skriver till exempel att ”neddragning av naturumens och naturskolornas verksamhet på grund av sämre ekonomi i samhället skulle innebära en hot”.
- Den fjärde oron som lyfts av många rör allemansrätten. Minskad kunskap om och i längden respekt för allemansrätten, eller att den inskränks till följd av privatisering av mark, minskat strandskydd etc, beskrivs som ett stort hot av flera personer.

4.6. Centrala aktörer i naturvägledningens utveckling

Fråga 11 handlar om vilka aktörer som är viktigast för utvecklingen av naturvägledning (figur 8). Enkäten listade 16 olika aktörer som utifrån CNV:s kunskap ansågs potentiellt viktiga, men respondenterna kunde också ange egna alternativ. I frågan fick man välja max fem aktörer som man bedömde som viktigast för utvecklingen av naturvägledning. Frågan var inte obligatorisk men 154 personer, 99%, besvarade frågan.

Figur 8: Fråga 11. Vilka aktörer är viktigast för utvecklingen av naturvägledning? Respondenterna fick välja max 5 svarsalternativ.

Högst raknas här ideella organisationer, naturum, museum, besökscentrum, samt skolan. Det speglar resultaten från resten av enkäten, där dessa aktörer lyfts i hög utsträckning genom alla frågor. Det reflekterar också till viss del vilka aktörer det är som besvarat enkäten, med representanter från ideella organisationer och naturum som två av de mer förekommande respondentgrupperna. Därefter följer kommuner/regioner och naturskolor. Långt ner på listan hamnar organisationer inom jord/trädgård/skog/jakt/fiske, statliga myndigheter utöver länsstyrelserna, samt internationella aktörer. De här aktörerna ses inte som lika centrala för naturvägledning i framtiden. Tre personer lämnar egna kommentarer, eller svarsalternativ på aktörer de bedömer som viktiga. Dessa skriver: media (inklusive kanaler som Youtube), stiftelser och friluftsföretag.

4.7. Framtidsvisioner, vägen dit, och CNV:s roll

Fråga 12, 13 och 14 handlar om framtidsvisioner för naturvägledning, hur vi ska nå dit och vilken roll CNV kan ha för att bidra till utvecklingen mot detta. Mellan 99 och 107 personer besvarade frågorna. Dessa fritextsvar är svårare att analysera tematiskt, eftersom svaren grundas i personers beskrivningar av visioner för framtiden. Av den anledningen presenteras resultaten i form av en samling citat, i ett försök att ändå ringa in några trender, men samtidigt låta naturvägledarnas egna ord visa upp olika bilder av framtiden. Målet var att lyfta citat som pekar på återkommande teman som respondenterna lyfter under respektive fråga, men också att lyfta de åsikter, perspektiv och spaningar som inte lyfts i tidigare delar av enkäten. Eftersom det var svårt att på ett systematiskt sätt sammanfatta svaren på de här väldigt breda frågorna bör man ha med sig att urvalet också till viss del reflekterar de perspektiv som CNV tar med sig in i läsningen av enkätsvaren.

Hur ser din framtidsvision ut för naturvägledning i Sverige inför 2030?

Nedan följer ett utdrag av de svar respondenterna gav på frågan om deras framtidsvisioner för naturvägledning i Sverige.

- ”Naturvägledning driver på utvecklingen av en hållbar värld genom att främja människors kontaktskapande med naturen. Friluftslivet har växt som folkrörelse och naturvägledningen är en integrerad del i skolsystemet och lärarutbildningen. LiU öppnar ett kandidatprogram i utomhuspedagogik och hållbarhetsundervisning.”
- ”Naturvägledningen är en naturlig del av ett besök i ett naturområde. Alla vet om att det finns naturvägledning (levande eller fast) att ta del av.”

- ”Att fler naturvägledare utbildas och att kompetensen efterfrågas i större utsträckning av många olika aktörer.”
- ”Stark förankring inom utbildningsväsendet och hos myndigheter.”
- ”Att mer av skolundervisningen är förlagd i naturområden. Att primärvård erbjuder naturförlagd terapi och rehabilitering. Att naturvägledning erbjuds till priser som baseras på deltagares inkomst. Att SFI-deltagare får naturvägledning i högre utsträckning.”
- ”Samtliga svenska kommuner erbjuder gratis naturvägledning åt sina medborgare, både i stadsmiljö och mer ruralt. Inte bara för de som är medelklassvenskar, utan även andra invånare också.”
- ”Naturvägledning har ’högre status’ än idag.”
- ”Naturvägledning sker i en rik diversitet av natur- och kulturmiljöer, med en mångfald av personer som guider och blir guide.”
- ”Friluftsliv och utomhuspedagogik har en självklar roll i skolan. Vuxna kan lätt och billigt delta i brett utbud av aktiviteter lokalt (via föreningar och kommuner) som också ger information och kunskap. Företag och turistorganisationer har ett hållbart nyttjande av naturen och deltar aktivt i naturvägledningen.”
- ”Biologi, biologisk mångfald och utomhuspedagogik har fått en framträdande och tydlig roll i skolplanen. Varje kommun har tillgång till en naturskola. Natur & klimatfrågorna är levande i många olika delar av offentlig & privat sektor. Många breda samarbetsformer sker lokalt för att på olika sätt bidra till att begränsa artutrotning & klimatförändringar. Fler naturum/infopoints finns som bemannas av naturvägledare. De kan följa med grupper ut i naturen, både fysiskt och digitalt via olika tekniska lösningar.”
- ”Naturvägledning (eller motsvarande) är en etablerad term som känns igen av samhällets beslutsfattare inom riksdag, region, kommun och som prioriteras i arbetet med hållbar utveckling. Naturvägledning ingår i skolans arbetsmetodik - på eget bevåg eller i samverkan med andra aktörer – för att säkerställa att den växande generationen i tillräckligt stor omfattning och på ett jämlikt sätt får känsla och koppling till naturen. Forskning pågår inom i ämnet så att utveckling av metodik kan ske på vetenskaplig grund.”
- ”Jag hoppas på en utveckling där: (1) Naturvägledning tar större plats i samhället och dess signifikans för både människans och naturens hälsa förstås av alla. (2) En naturvägledning som sträcker sig bredare och djupare i både teori och praktik än naturvetenskaplig faktaöverföring.”

Vad är viktigast att göra för att nå dit?

Här följer ett utdrag av enkätsvar på frågan om vad naturvägledarna tror är viktigast att göra för att nå de visioner för framtiden de målat upp.

- ”Utbildning, forskning, politiska beslut och ideella evenemang.”
- ”Forskare som informerar politiker och att till exempel FHM tar ett större ansvar för att påverka kommuner och regioner att införa naturvägledning till invånarna.”
- ”Få in detta i politiska agendor, som en självklar grundsten för att kunna tackla klimatfrågorna.”
- ”Synliggöra naturvägledaren som ett yrke som är samhällsviktigt”
- ”Säkerställa naturmark och gröna områden inom tätorter, vara försiktig med förtätning och ha en tydlig plan för den gröna infrastrukturen.”
- ”Det behövs alltid mer pengar, men framför allt krävs det ett annat synsätt och sätt att arbeta med långsiktighet. Istället för "glammiga" politiska löften där man ger massor pengar till ettåriga projekt, fokusera på att etablera metoder, skapa garantier för flera år framåt, förankra material/kurser/kunskap i deltagare som själva kan föra det vidare.”
- ”Politiska prioriteringar och resurser. Tydligt uppdrag till Skolverket och andra myndigheter. Kommunala och regionala satsningar. Ökat stöd till civilsamhället. Stöd för ökad kompetens och informationsinsatser via besöksnäringen.”
- ”Naturskolor och naturguidningar”
- ”Information i skolor, på nätet, på sjukhus och överallt man kan komma på, om hur viktig naturen är för oss på en massa plan. Vi måste komma på en massa trix å knep för att få ut människor, till exempel som appar som geocaching, "friluftsbingo", olika event osv.”
- ”Mer diskussion och ifrågasättande både i och om guidningen. Ett större erkännande av "de andras" (alltså "deltagarnas") kunskaper, tankar, engagemang etc.”
- ”Planprocesser med hänsyn till just vardagsnära natur.”
- ”Satsa på stadsnära naturvägledning.”

Vad kan CNV göra att bidra till utvecklingen?

Här följer ett utdrag av svar från respondenterna kring vad Centrum för naturvägledning kan göra för att bidra till den utveckling de hoppas se för naturvägledning i Sverige.

- ”Fortsätt prata allemansrätt. Större fokus på upplevelse, känsla.”
- ”SLU kan vara en del i att dela "historier" att forska och att vara en mötesplats. För mig som företagare är CNV viktigt, det får mig att känna

mig som en del i naturvägledningen. Kanske kunde man satsa mer på verksamma inom skogs- och lantbruk och koppla ihop naturvägledning. Att bara förstå att det är naturvägledning markägare ofta jobbar med när man berättar sin historia och förklarar vad man gör. Så hjälpa att stärka markägare, som är hårt åsatta från olika håll idag. Det gör också att man kanske tycker det är mer roligt att jobba med naturvård om man känner att man har en roll som naturvägledare.”

- ”Att ni fortsätter på inslagen bana. Bjuder in personer från samhällets alla hörn att medverka i Gökotta eller på seminarier. Personer som arbetar med naturvägledning på ett sätt vi inte förväntar oss, eller som stämmer in i mallen. Som får människor att närma sig och uppleva naturen, som väcker känslor till naturen, eller provocerar. Musiker kan göra det, filmare, journalister, debattörer, fotografer, lokalhistoriker, youtubers, poddare, samiska rapartister... Det måste inte vara vad ni tycker är "goda exempel". Utan också för en diskussion om vad som gills som naturvägledning. Var går gränsen? Där tror jag det finns spännande saker att väcka till liv som får oss att tänka större.”
- ”CNV är framför allt viktigt som ett nav för landets naturvägledare. En fast punkt som naturvägledare kan vända sig till vid behov av stöd, inspiration eller ramverk. Eventuellt också utbildning.”
- ”Fortsätta och om möjligt utvidga spridningen av forskningen om naturens hälsoeffekter.”
- ”Utbilda och påverka politiska partier”
- ”Arrangera kurser/seminarier om naturvägledning. Länka samman aktörer som kan ha nytta av varandra. Agera bollplank för naturvägledare.”
- ”Att sprida kunskap om naturvägledning - hur och vad som kan göras, till beslutsfattande chefer, men även politiker. Att sprida kunskap om naturvägledningens fördelar.”
- ”Att vara den samlade parten i Sverige för all information kring naturvägledning.”
- ”Sprida information, koordinera forskningsprojekt och nätverk, stödja kommunikationsinsatser för hela landet.”
- ”Koordinera, informationssprida och inspirera!”
- ”Visa på betydelsen av naturvägledning, sprida goda exempel och erbjuda stöd och utbildning.”
- ”Skapa forum och ge utrymme för möten och diskussioner, dra igång diskussioner, ställa frågor, ifrågasätta. Lyssna och ta tillvara. Stötta ett bubblande, sprudlande, kokande innovationsklimat!”

5. Slutsatser

I detta kapitel sammanfattar vi studiens resultat, och lyfter upp och diskuterar centrala slutsatser som kan dras från materialet. Kapitlet syftar till att ge ett mer kondenserat svar på frågorna: hur arbetar kommuner och länsstyrelser med naturvägledning idag? Och vad är naturvägledares egna tankar om naturvägledningens framtid i Sverige – syften, utmaningar och visioner, och hur vi kan nå dit. Kapitlet består av två delar. I den första delen lyfter vi de viktigaste resultaten från rapporten och tar vår utgångspunkt i materialet och studien. Här vill vi alltså sammanfatta resultaten från både nulägesbeskrivningen och framtidsspaningen. I den andra delen diskuterar CNV de här resultaten, för att resonera kring vad vi kan dra för slutsatser utifrån dessa i vårt och andras arbete för att naturvägledningens praktik ska utvecklas och användas på bästa sätt och till sin fulla potential.

5.1. Centrala slutsatser från rapporten

Hållbara naturbesök som inte sliter på naturen blir allt viktigare

Både kommuner och länsstyrelser återkommer till olika insatser eller projekt för att främja hållbara naturbesök, och åtgärder för att minska tryck och slitage på populära utflyktsmål. Det här hänger åtminstone till viss del ihop med pandemin, vilket flera också nämner. Ett ökat intresse för och behov av utomhusvistelse har lett till ett högt besöksstryck och i vissa fall ett ökat slitage i populära naturmiljöer. Till följd av detta har både kommuner och länsstyrelser vidtagit insatser för att motverka detta. Det handlar bland annat om att informera om fler platser, och sprida information om naturpärlor som är mindre kända och välbesökta för att människor ska vara utspridda över fler platser. Men ett par länsstyrelser tar också upp naturvägledning eller guidningar som en metod i att minska slitage av natur- och kulturmiljöer. Exemplet från länsstyrelsen Skåne (kapitel 3.2) där man tydliggjort och ökat bemanning med naturvärdar, naturumpersonal och volontärer för att genom information och guidningar främja mer hållbara naturbesök är ett gott exempel på detta. Även Länsstyrelsen Kronoberg beskriver hur utbildade naturvärdar varit en åtgärd som inneburit mindre slitage och skador i natur- och kulturmiljöerna (kapitel 3.2).

Kulturen öppnar nya dörrar till att uppleva naturen

En annan trend i kommunerna och länsstyrelsernas svar är anordnandet av kulturevenemang ute i naturen. Även denna punkt kan kopplas ihop med pandemin, eftersom många aktiviteter och evenemang inte kunde hållas inomhus under lång tid, och att utomhusaktiviteter då blev ett alternativ. Flera kommuner lyfter att de anordnar kulturevenemang av olika slag ute i naturen för att locka ovana friluftsutövare till vackra naturmiljöer. Konserter, teater, utställningar och andra typer av evenemang i naturen innebär andra sätt att interagera med naturen. Det här kan bidra till att skapa en känsla för och bygga relation till närnaturen, och när förhoppningsvis också till nya grupper av människor.

Lyft upptäckarglädje och känsla parallellt med kommunikation om regler

I många av kommunernas projekt finns det en viss trend att vägleda i naturen med fokus på att korrigera felaktiga beteenden som nedskräpning snarare än att betona kunskap om och känsla för platsen. Informations- och skyltningsinsatser verkar ofta ha vikt på det praktiska, på att kommunicera regler och skötsel samt hur man hittar ut, snarare än känsla för och kunskap om platsens värden. Allemansrätten och människors skyldigheter och rättigheter i naturen är en viktig del av naturvägledning och på sätt och vis en förutsättning för naturvägledning. Men ibland verkar det som om tonvikten ligger på endast detta, vilket riskerar bli onödigt strikt, när dimensioner med mer fokus på inspiration och känsla för naturen glöms bort. Särskilt märks denna trend inom naturvägledningsprojekt riktat mot nyanlända, men det återkommer ibland i andra projektbeskrivningar också. I de bästa av världar kan naturvägledningsaktiviteter informera om platsen, om allemansrätt och hållbarhet, och samtidigt skapa en känsla för platsen och hjälpa till att bygga en starkare relation till naturen. I vissa projekt verkar det finnas förbättringspotential att tillåta naturvägledning att inbegripa även relationsbyggande, inspiration och kreativitet.

Naturkontaktens positiva hälsoeffekter används i allt fler verksamheter

I både kommunernas och länsstyrelsernas svar från de fyra åren 2019–2022 är hälsa och välmående framträdande motiv till naturvägledningsaktiviteter, men särskilt i länsstyrelsernas enkätsvar. FaR, fysisk aktivitet på recept, är förstås ett konkret och tydligt exempel på utomhusvistelse motiverat av ett hälsomotiv, men också i friluftaktiviteter, guidningar och naturvägledning i största allmänhet lyfts folkhälsa som ett återkommande motiv. Det här speglar sig också delvis i vilken typ av aktiviteter som verkar anordnas, särskilt i kommunerna. Flera kommuner tar upp att de arrangerat aktiviteter som yoga, skogsbad, meditation och mindfulness i naturen för kommuninvånare. Den här typen av aktiviteter kan vara ett sätt att bygga relation till och få en känsla för närnaturen, men har också tydliga hälsomotiv i hur kommunerna ramar in aktiviteterna.

Naturvägledning gör att människor reflekterar över naturens värde

När 155 naturvägledare svarade på varför naturvägledning behövs, rankas värdesättande av naturen som främsta motiv. Att skapa engagemang för naturvård och miljö och att stärka naturkontakt och utomhuspedagogik i skolan lyfts som andra viktiga anledningar till varför naturvägledning behövs. Det här är också de svarsalternativ som rankas högst på listan över vilka aspekter av naturvägledning som behöver stärkas. Flera av respondenterna lyfter i enkäten en förhoppning om att naturvägledning ska vara något mer än faktaöverföring, att större plats ges åt inspiration och att man hittar kreativa metoder för att nå och engagera grupper utanför de ”redan frälsta”. Det finns alltså en stark tro på att naturvägledningsaktiviteter som bidrar till kunskapsspridning och samtidigt ger vikt åt relationskapande och naturkänsla kan stärka människors värdesättande av naturen.

En allt svagare relation till naturen kan stärkas med naturvägledning

På frågan ”Vilka av dessa trender och omvärldsförändringar tror du påverkar naturvägledningens framtid mest?” rankas en svagare relation till naturen som den viktigaste trenden för naturvägledningens framtid. Senare i enkäten, när respondenterna fick svara på vilka hot de ser för naturvägledning i framtiden, återkommer detta som ett tema. Många lyfter här att urbanisering, eller att människor i många fall kommer allt längre bort från naturen både fysiskt och mentalt, är ett potentiellt hot mot hur naturvägledning kommer utvecklas i framtiden. Flera skriver att de upplever att människor har en ökad distans till naturen, och att detta riskerar innebära att färre och färre söker sig till sammanhang där naturvägledning finns i framtiden. Den allemansrättsligt tillgängliga naturen i urbana områden, skog- och jordbrukslandskap har en stor potential för naturvägledning och pedagogik.

Ideella organisationer, naturum och skolan är viktiga aktörer i naturvägledningens utveckling

På frågan *Vilka aktörer är viktigast för utvecklingen av naturvägledning?* nämns (1) Ideella organisationer, (2) Naturum, museum och besökscentrum (3) Skolan, som de med störst inflytande över naturvägledningens utveckling. De här resultaten speglar också resultaten från enkäten i stort, där ideella organisationer, naturum, museum, besökscentrum och skolan lyfts i hög utsträckning genom många frågor. Detta reflekterar dock också till viss del vilka aktörer det är som har besvarat enkäten, eftersom representanter från ideella organisationer och naturum är två av de mer förekommande respondentgrupperna.

Naturvägledning och utomhuspedagogik bör öka i skolan

Genom enkäten lyfter många respondenter hur skolan skulle gynnas av att naturvägledning gavs större plats. En förhoppning om att fler moment i skolan ska förläggas i naturområden, om att friluftsliv och utomhuspedagogik får självklara

roller i skolans olika åldersgrupper, och att det i alla kommuner finns tillgång till en naturskola. Friluftsliv i skolan lyfts också i den översyn av politiken som gjordes av riksdagen i juni 2022.³⁹ På frågan om var naturvägledning saknas idag är skolan ett tydligt tema i respondenternas svar och många lyfter skolan som en arena där naturvägledning och utomhuspedagogik behöver stärkas eller i många fall helt saknas. Det finns också här en oro över att naturvägledning endast når de ”redan frälsta” och att vissa skolor med en tydlig naturprofil är bra på utomhuspedagogik och naturvägledning medan andra elever inte alls kommer i kontakt med detta.

Nationell samordning är viktigt

Naturvägledare är verksamma i en bredd av verksamheter och arbetar på många olika sätt, vilket enkätundersökningen i den här rapporten också visar. Denna mångfald är en viktig styrka, men innebär samtidigt ett behov av samordning – för att lära och inspireras av varandra, och utveckla och stärka naturvägledningens praktik. I detta har Centrum för naturvägledning en viktig funktion, för att länka ihop människor från olika håll, och stärka samverkan, kunskapsutbyte och fortbildning. Bland annat i enkätens sista fråga framkommer detta önskemål och behov tydligt: Respondenterna lyfter att CNV är viktigt som nav för alla de olika aktörerna inom naturvägledning. Företagare, markägare, skogs- och lantbrukare kan vara aktiva naturvägledare precis som naturguider eller anställda på besökscenter. Även granskningarna av kommuner och länsstyrelserns arbete med naturvägledning pekar på ett behov av samordning. Det finns ingen aktuell definition av naturvägledning i friluftsskrivelsen, även om det i mål för friluftspolitiken slås fast att arbetet med naturvägledning i kommuner och länsstyrelser ska öka.⁴⁰ I vilken utsträckning och form naturvägledning organiseras och erbjuds i kommuner och länsstyrelser skiljer sig också mycket åt mellan olika platser i landet. Samordning och stöd till fortsatt utveckling av naturvägledning kan bidra till att systematisera, stärka och öka arbetet. CNV har en central roll i detta, genom att vara en fast punkt för inspiration och stöd, främja kontakt och samverkan, och erbjuda utbildning och fortbildning, seminarier och kurser.

³⁹ Rapport från riksdagen, 2021/22:RFR9

⁴⁰ Skr. 2012/13:51.

5.2. Vad kan vi ta med oss från detta i framtiden? – CNV:s reflektioner

Naturvägledning bidrar brett till friluftspolitiken och behöver stärkas

Den möjlighet till ”naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö”⁴¹ som är friluftspolitikens övergripande mål är också en beskrivning av naturvägledning. Friluftslivets syften överlappar brett med de syften för naturvägledning som beskrivs i den här rapporten. I propositionen *Framtidens friluftsliv 2009* beskrivs naturvägledning och dess potential under rubriken *Friluftsliv i skolan*. Naturvägledning i form av till exempel utomhuspedagogik är mycket viktigt och behöver stärkas i skolan, men naturvägledning har en särskild betydelse för livslångt lärande i vidare bemärkelse också utanför skolans värld och kan stärka samtliga målområden i friluftspolitiken. Naturvägledning är kort sagt en viktig del av friluftslivet men bör också behandlas som ett område som kräver nationella mål och strategier i sin egen rätt. Många organiserade friluftslivsaktiviteter innehåller naturvägledning, men det krävs en aktiv ambition och kommunikation med syfte att bidra till kunskap om och känsla för natur för att friluftsutövare ska få ta del av naturvägledning – ibland vid sidan av praktiska färdigheter och aktiviteter som till exempel klättring, segling eller hundpromenader. För det oorganiserade friluftsliv som många bedriver på egen hand kan tillgång till obemannad naturvägledning som skyltar, audioguider och appar i natur och kulturlandskap vara viktigt. Sådan naturvägledning är kanske särskilt betydelsefull för att sänka trösklar för grupper som är ovana att röra sig i natur, särskilt i tätortsnära natur eller i andra områden där många människor rör sig.

Denna rapport gör det tydligt hur naturvägledning som brett kunskaps- och aktivitetsområde har betydelse för och direkt eller indirekt kan bidra till samtliga friluftspolitiska mål. Relevansen är stor i arbetet med alltifrån allemansrätt och regional utveckling till tätortsnära natur och folkhälsa. Naturvägledning har en viktig roll att fylla i friluftslivspolitikerna och för att göra det till sin fulla potential behöver arbetet stärkas och förtydligas. Det saknas en aktuell definition av naturvägledning i friluftslivets målskrivningar, trots den uttalade målsättningen att kommunernas och länsstyrelsernas arbete med naturvägledning ska öka.⁴² Genom att synliggöra och förtydliga naturvägledningens potential kan arbetet med naturvägledning i friluftslivet stärkas och bidra än mer både i arbetet för de friluftspolitiska målen, och i arbetet med skydd, vård och utveckling av natur och kulturmiljöer.

⁴¹ Skr. 2012/13:51, sidan 5.

⁴² Skr. 2012/13:51.

Naturvägledning är ett verktyg för naturvård och internationella åtaganden

I preciseringarna i friluftspolitikens mål är själva friluftsutövandet mer i fokus än den aktiva folkbildning, dialog och relationsbyggande som motiverar många naturvägledare. Naturvägledare i denna rapport beskriver naturkontakt och kompetens i friluftsutövande som viktigt men lyfter särskilt behovet av naturvägledning som bidrar till ökad kunskap om och engagemang för natur. Att värdesätta, skapa engagemang för och kunskap om natur och naturvård genom positiva naturupplevelser sätts främst (se kapitel 4.2). Det är viktigt att förstå den ambitionen i arbetet med friluftsmålen men också som stöd för arbetet med miljö- och naturvård i stort. Naturvägledning är ett folkbildande och engagerande bidrag i arbetet också med internationella åtaganden och målsättningar. Det gäller till exempel Sveriges arbete med Aichi-målen om biologisk mångfald som revideras under 2022, samt FN:s klimatmål och hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

Naturvägledning bidrar till kunskap och handlingskompetens för omställning

Naturvägledning kan alltså, utöver att vara ett stöd för den enskildes möjlighet till kunskap och upplevelser, också vara ett viktigt verktyg för att upprätthålla stöd för naturvård och allemansrätt, liksom för högkvalitativ naturturism och regional utveckling. Naturvägledning har också betydelse i den omställning av samhället som kräver bred kunskap, dialog, handlingskompetens och omfattande folkbildning om människans relation till natur och till exempel biologisk mångfald och klimatförändringar. Ett slags miljömedborgarskap där många har både den kunskap och den kompetens som krävs för att bidra till att vända den akuta och negativa utvecklingen. Demokratin kräver kunskap om, delaktighet och engagemang för alla våra gemensamma samhällsfrågor, naturvård är en av dem. Naturvägledning tar sig många former och har stor potential att bidra till, men också sträva mot fler mål vid sidan av möjligheten till ett rikt friluftsliv för alla. Upptäckarglädje och inspiration kan leda till delaktighet, engagemang och omsorg för vår gemensamma livsmiljö och alla som lever här. Sammantaget är skälen goda att stärka ett brett samarbete med och satsningar på naturvägledning i samhället.

6. Referenser

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), s. 77-101.

Centrum för naturvägledning (2009). *Naturvägledning i Sverige - en översikt*. SLU Institutionen för stad och land. Hämtad:

<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/cnv/publikationer/rapport-med-omslag-for-webb.pdf>.

Convention on Biological Diversity (u.å.) Strategic Plan for

Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets. Hämtad: <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf> 8 nov 2022.

Folkhälsomyndigheten (2022). Friluftsliv. Hämtad:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/> 11 aug 2022.

IPCC (2022). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Hämtad:

<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> 11 aug 2022.

Kairos Future (2021). *Det svenska friluftslivet i ett framtidsperspektiv: En systemanalys med fokus på aktörer och trender som påverkar friluftslivet mot framtiden*. Hämtad:

https://svensktfriluftsliv.se/wp-content/uploads/2022/02/rapport_kairosfuture_friluftslivet_i_framtidsperspektiv_2021.pdf.

Louv, R (2019). What is Nature-Deficit Disorder? *Richard Louv*. Hämtad:

<https://richardlouv.com/blog/what-is-nature-deficit-disorder/> 11 aug 2022.

Länsstyrelsen Skåne (u.å.) Landshövdingestafetten. Hämtad:

<https://www.lansstyrelsen.se/skane/natur-och-landsbygd/mal-for-friluftslivet/landshovdingestafetten.html> 4 nov 2022.

Naturvårdsverket (u.å.). Konventionen om biologisk mångfald (CBD). Naturvårdsverket. Hämtad:

<https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/internationellt-miljoarbete/internationella-miljokonventioner/konventionen-om-biologisk-mangfald-cbd/> 8 nov 2022.

Naturvårdsverket (2018). *Naturvägledning i natur- och kulturområden*. (Rapport 6846, december 2018). Naturvårdsverket. Hämtad:

<https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6800/naturvagledning-i-natur--och-kulturomraden/>.

Naturvårdsverket (2019). *Sveriges friluftskommun 2019*. (Rapport 6886, maj 2019).

Naturvårdsverket. Hämtad: <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6800/sveriges-friluftskommun-2019/>.

Naturvårdsverket (2020). *Sveriges friluftskommun 2020*. (Rapport 6925, april 2020).

Naturvårdsverket. Hämtad: <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6900/sveriges-friluftskommun-2020/>.

Naturvårdsverket (2021). *Sveriges friluftskommun 2021*. (Rapport 6984, september 2021).
Naturvårdsverket. Hämtad: <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6900/978-91-620-6984-1.pdf>.

Naturvårdsverket (2022). *Tillgång till vardagsnära natur är bra för folkhälsan*. Skogsstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, Naturvårdsverket, Länsstyrelserna i Skånes, Uppsalas och Västerbottens län.

Hämtad: www.naturvardsverket.se/arnesomraden/friluftsliv/vardagsnara-natur.

Nordiska ministerrådet (1990). Naturvägledning i Norden. *Nordiska ministerrådet*. Hämtad: <https://www.norden.org/sv/publication/naturvagledning-i-norden>.

Nordiska ministerrådet (2019) Naturvägledning i Norden – en bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa. *Nordiska ministerrådet*. Hämtad: <https://www.norden.org/sv/publication/naturvagledning-i-norden-0>.

Rapport från riksdagen, 2021/22:RFR9. *Uppföljning av delar av den svenska friluftslivspolitiken*. Hämtad: https://riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/rapport-fran-riksdagen/uppfoljning-av-delar-av-den-svenska_H90WRFR9.

Regeringens proposition 2009/10:238 Framtidens friluftsliv

[Framtidens friluftsliv \(regeringen.se\)](http://www.regeringen.se)

<https://www.regeringen.se/49bb9d/contentassets/9d5fba3ca0a9489e8d98c7e6aadb0b11/framtidens-friluftsliv-prop.-200910238>

Skr. 2012/13:51. *Mål för friluftspolitiken*. Hämtad:

<https://www.regeringen.se/49bba5/contentassets/66ec772d0bd14d08b78289390f6b1275/mal-for-friluftslivspolitiken-skr-20121351>.

7. Bilagor

Bilaga 1: Enkätfrågorna till naturvägledare

Alla enkätfrågor i enkätundersökningen som skickades ut av CNV juni 2022.

1. Är du...

man / kvinna / annat / vill inte ange

2. Ålder

3. Är du verksam inom naturvägledning?

Ja / Nej / Delvis

4. Var arbetar du eller är engagerad i naturvägledning?

- a. Forskningsorganisation
- b. Företag (fem eller färre anställda)
- c. Företag (fler än fem anställda)
- d. Ideell organisation
- e. Ideellt arbete
- f. Kommun/region
- g. Länsstyrelse
- h. Naturum, museum, besökscentrum
- i. Naturskola
- j. Skola
- k. Organisation inom jord/trädgård/skog/jakt/fiske
- l. Statlig myndighet (ej länsstyrelse)
- m. Turism-organisation
- n. Utbildningsorganisation
- o. Högskola/universitet
- p. Annat, ange ...

5. Hur arbetar du med eller är inblandad i naturvägledning?

Fritextsvar

6. Varför behövs naturvägledning? (Sätt 1-5 stjärnor för varje alternativ)

- För att bygga broar mellan människor
- För att ge grundläggande naturkunskap
- För att värdesätta naturen
- För att skapa engagemang för naturvård och miljö
- För att stärka folkhälsan
- För att kommunicera allemansrätten
- För att stärka integrationen
- För att stärka naturkontakt och utomhuspedagogik i skolan
- För att öka medvetenheten om vattnens betydelse
- För att skapa förståelse för kulturlandskapet
- För att lära sig friluftsliv

- För att ge insikter i jord- och skogsbruk
- Annat, ange vilket...

7. Vilka aspekter av naturvägledning tycker du är viktigast att stärka? (Sätt 1-5 stjärnor för varje alternativ)

- För att bygga broar mellan människor
- För att ge grundläggande naturkunskap
- För att värdesätta naturen
- För att skapa engagemang för naturvård och miljö
- För att stärka folkhälsan
- För att kommunicera allemansrätten
- För att stärka integrationen
- För att stärka naturkontakt och utomhuspedagogik i skolan
- För att öka medvetenheten om vattnets betydelse
- För att skapa förståelse för kulturlandskapet
- För att lära sig friluftsliv
- För att ge insikter i jord- och skogsbruk
- Annat, ange vilket...

8. Vilka av dessa trender och omvärldsförändringar tror du påverkar naturvägledningens framtid mest? (Sätt 1–5 stjärnor för varje alternativ)

- Digitaliseringen skapar förändrade villkor och möjligheter för kommunikation.
- Polariseringen gör samhället mer uppdelat i olika intressen och grupper.
- Allemansrätten kan ifrågasättas och tilliten minska om den efterlevs sämre.
- Tillgängligheten till naturen är inte lika för alla på grund av funktionsnedsättningar, urbanisering, mm.
- Fler besökare i naturen ger ökad belastning och ställer nya krav på att leda människor rätt.
- Klimat- och naturkrisen hotar den biologiska mångfalden – och oss själva.
- Vi får svagare relation till naturen när distansen ökar både fysiskt och mentalt.
- Eget exempel. Ge gärna andra exempel på trender som påverkar naturvägledningens framtid.

9. Var saknas naturvägledning / utomhuspedagogik idag?

Fritextsvar

10.

10A. Vilka STYRKOR ser du för naturvägledning i Sverige idag?

Fritextsvar

10B. Vilka SVAGHETER ser du för naturvägledning i Sverige idag?

Fritextsvar

10C. Vilka MÖJLIGHETER ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?

Fritextsvar

10D. Vilka HOT ser du för naturvägledning inför framtiden (mot 2030)?

Fritextsvar

11. Vilka aktörer är viktigast för utvecklingen av naturvägledning? (Välj upp till fem aktörer som du ser som viktigast för utvecklingen)

- Ideella organisationer
- Naturum, museum, besökscentrum
- Skolan
- Kommuner/regioner
- Naturskolor
- Länsstyrelser
- Politiker
- Forskare
- Turismorganisationer

- Företag
- Enskilda
- Högskolor/universitet
- Utbildningsorganisationer
- Organisationer inom jord/trädgård/skog/jakt/fiske
- Statliga myndigheter (ej länsstyrelse)
- Aktörer i andra länder/internationella aktörer
- Andra, ange...

12. Hur ser din framtidsvision ut för naturvägledning i Sverige inför 2030?

Fritextsvar

13. Vad är viktigast att göra för att nå dit?

Fritextsvar

14. Vad kan CNV göra att bidra till utvecklingen?

Fritextsvar

15. Övriga kommentarer

Fritextsvar

Bilaga 2: Naturvägledning i propositionen om framtidens friluftsliv 2009

Under kap 4.9, Skolans betydelse för friluftslivet beskrivs naturvägledning så här:

Naturvägledning handlar om att förmedla kunskap om och väcka känsla för naturen och kulturlandskapet. Nordiska ministerrådet redovisade en definition av begreppet 1990: ”Med naturvägledning menas förmedling av känsla för och kunskaper om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället.” Ordet naturvägledning infördes i Sverige i slutet av 1980-talet, men började användas först under 2000-talet. Ett avtal ingicks 2007 mellan Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet om inrättande av ett centrum för naturvägledning, CNV. CNV har i uppdrag att samordna, initiera och vid behov genomföra utbildningsinsatser nationellt. Naturvägledare arbetar som allt från museipedagoger, naturvårdare och naturskolelärare till närnaturguider, naturumspersonal och ekoturismarrangörer.

Naturvägledning kan medverka till att

- uppmuntra till ett enkelt friluftsliv på naturens egna villkor i enlighet med de nordiska traditionerna,
- motverka störningar i och skador på känslig natur,
- öka förståelsen för nödvändigheten av olika former av miljövård och naturskydd,
- medverka till ömsesidig förståelse mellan de yrkesmässiga brukarna av naturen och allmänheten samt mellan olika utövare av friluftsliv,
- öka förståelsen för hur människan använt sig av och påverkat naturen i ett kulturhistoriskt perspektiv,
- sprida kunskap om hur människans aktivitet påverkar det ekologiska samspelet, och
- främja en samhällsutveckling i större harmoni med naturen och naturresurserna.

Genom att arbetsfältet är så brett blir målgruppen mycket heterogen. Vi bedömer att naturvägledning och naturvägledare, vid sidan om skolan och de ideella organisationernas verksamhet, fyller en viktig funktion för att främja friluftsliv och kunskap om natur- och kulturlandskapet i Sverige.

Källa: Regeringens proposition 2009/10:238 Framtidens friluftsliv

[Framtidens friluftsliv \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/49bb9d/contentassets/9d5fba3ca0a9489e8d98c7e6aad0b11/framtidens-friluftsliv-prop.-200910238)

<https://www.regeringen.se/49bb9d/contentassets/9d5fba3ca0a9489e8d98c7e6aad0b11/framtidens-friluftsliv-prop.-200910238>

Tack

Tack till alla som bidragit med inspiration och underlag till denna rapport.

Särskilt tack till alla ni 155 personer som besvarade den omfattande enkät som CNV skickade ut i juni 2022. Era synpunkter och reflektioner är en viktig bas för resultaten i den här rapporten.

Stort tack till alla naturvägledare. Ni gör ett ovärderligt arbete. Nu kör vi!

**SLU Centrum för naturvägledning
– kunskapscentrum och mötesplats
för naturvägledning och naturvägledare**

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE

SLU Centrum för naturvägledning, CNV
Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Adress: Box 7012, 750 07 Uppsala. Besöksadress: Ulls väg 27, 756 51 Uppsala
cnv@slu.se, www.slu.se/cnv